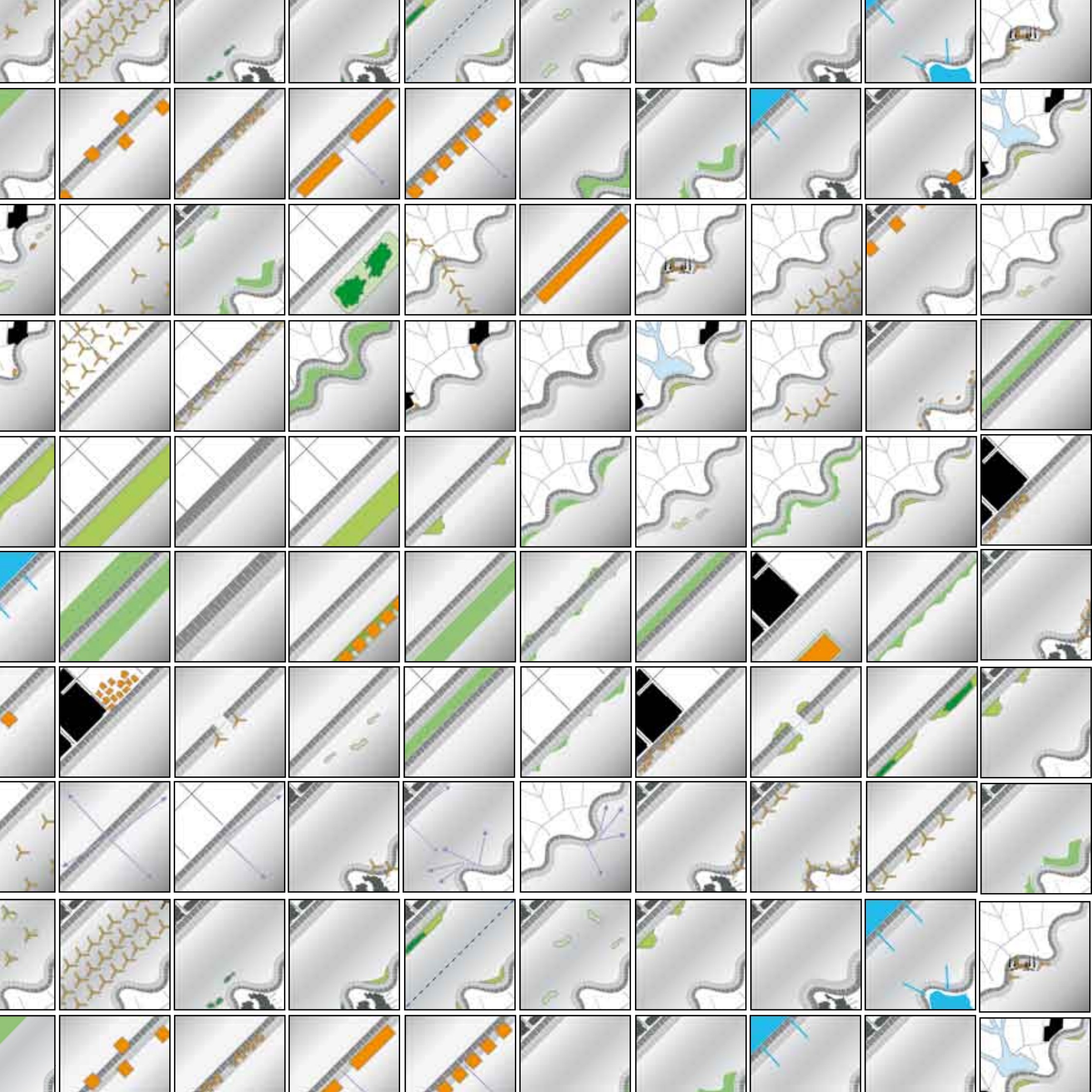

Ruimtelijke Kwaliteit IJsselmeergebied

Ruimtelijke Kwaliteit IJsselmeergebied

Onderzoek naar kernkwaliteiten en identiteiten van het IJsselmeergebied
ten behoeve van het project Beleidskader IJsselmeergebied.

EINDCONCEPT - APRIL 2008

Bosch Slabbers, Den Haag - Arnhem

Dit rapport is, ten behoeve van het project Beleidskader IJsselmeergebied, opgesteld door Bosch Slabbers landschapsarchitecten in opdracht van het ministerie van Verkeer en Waterstaat (VenW) in samenwerking met de ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM) en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7			
1.1	Aanleiding	7			
1.2	Aanpak en leeswijzer	7			
2	Kernkwaliteiten IJsselmeergebied	9			
2.1	Natuurlandschap	11			
2.1.1	Land-waterovergangen: breed scala aan gradiënten	11			
2.1.2	Relatie tussen binnendijks en buitendijks	11			
2.1.3	Waardevolle natuurgebieden	11			
2.2	Cultuurlandschap	13			
2.2.1	Variatie aan cultuurlandschappen	13			
2.2.2	Hollandse ingenieurskust in de zuiderzeewerken	13			
2.2.3	Tastbare zuiderzeegeschiedenis	13			
2.3	Stadslandschap	15			
2.3.1	Stad en dorp aan het water	15			
2.3.2	Uitgestrekt waterrecreatiegebied	15			
2.3.3	Attractieve kust	15			
2.4	Beleving	17			
2.4.1	Weidsheid en leegte	17			
2.4.2	Zicht op water	17			
2.4.3	Rust en duisternis	17			
2.4.4	Landmarks en silhouetten	17			
3	Kustidentiteiten	21			
3.1	Kustidentiteiten	21			
3.2	Ontwerpprincipes	21			
3.3	Oude land	23			
3.3.1	Kustidentiteiten Utrecht en Noord-Holland	23			
3.3.2	Subkustidentiteiten Utrecht en Noord-Holland	25			
3.3.3	Kustidentiteiten Friesland	27			
3.3.4	Subkustidentiteiten Friesland	29			
3.3.5	Ontwerpprincipes Oude land	31			
3.3.6	Ontwerpprincipes per subkustidentiteit	33			
3.4	Nieuwe land	35			
3.4.1	Kustidentiteiten Nieuwe land	35			
3.4.2	Subkustidentiteiten Nieuwe land	37			
3.4.3	Ontwerpprincipes Nieuwe land	39			
3.4.4	Ontwerpprincipes per subkustidentiteit	41			
3.5	Randmeren	43			
3.5.1	Kustidentiteiten Randmeren	43			
3.5.2	Subkustidentiteiten Randmeren	45			
3.5.3	Ontwerpprincipes Randmeren	47			
3.5.4	Ontwerpprincipes per subkustidentiteit	47			
3.6	Afsluitdijken	49			
3.6.1	Kustidentiteiten Afsluitdijken	49			
3.6.2	Subkustidentiteiten Afsluitdijken	49			
3.6.3	Ontwerpprincipes Afsluitdijken	53			
	Intermezzo				55
	4 Visie IJsselmeergebied				57
	Extra				61
	Literatuurlijst				63

Monument en uitzichtpunt op de Afsluitdijk, ontworpen door Dudok

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Het Rijk werkt momenteel aan het Beleidskader IJsselmeergebied. Doel van het project is een langetermijnvisie op te stellen voor de ontwikkeling van het IJsselmeer, Markermeer, IJmeer en de Randmeren.

Belangrijke aanleidingen zijn de diverse ontwikkelingen die op het gebied afkomen en de behoefte deze in samenhang met elkaar te bezien. Zo spelen er verschillende ontwikkelingen op het gebied van woningbouw en windenergie, klimaatverandering en de gevolgen daarvan voor het waterbeheer en veiligheid. Natuurwaarden en de ontwikkeling van vooroevers vormen daarbij belangrijke kwesties.

Dit rapport is opgesteld in opdracht van het ministerie van VenW in samenwerking met VROM en LNV. Het beoogt inzicht te geven in de essentiële landschappelijke kwaliteiten van het gebied: de zogenaamde kernkwaliteiten. Het komt daarmee tot een definiëring van de onderscheidende identiteiten van het gebied.

Resultaten van voorgaande studies met betrekking tot het IJsselmeergebied, Integrale Visie IJsselmeergebied (IVIJ) en Waterhuishouding in het Natte Hart, Beslissingsondersteunend Systeem (WINBOS) zijn meegenomen in dit rapport.

1.2 Aanpak en leeswijzer

Om het begrip Ruimtelijke Kwaliteit 'handen en voeten' te geven is gekozen voor een benadering waarbij het landschap wordt uiteengelegd in verschillende lagen. Hierbij wordt het (huidige) landschap beschouwd als een opeenstapeling van het *natuurlandschap*, het *cultuurlandschap* en het *stadslandschap*. In het volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de kenmerken van de afzonderlijke lagen. Dwars door de verschillende lagen heen speelt het aspect *beleving* een belangrijke rol. Voor iedere laag en het belevingsaspect zijn de kernkwaliteiten benoemd en (zo mogelijk) op kaart gezet. Deze reeks van 4 kaarten met legenda vormt daarmee in feite het signalement van het gebied en een weerslag van de identiteit van het IJsselmeergebied als geheel (hoofdstuk 2).

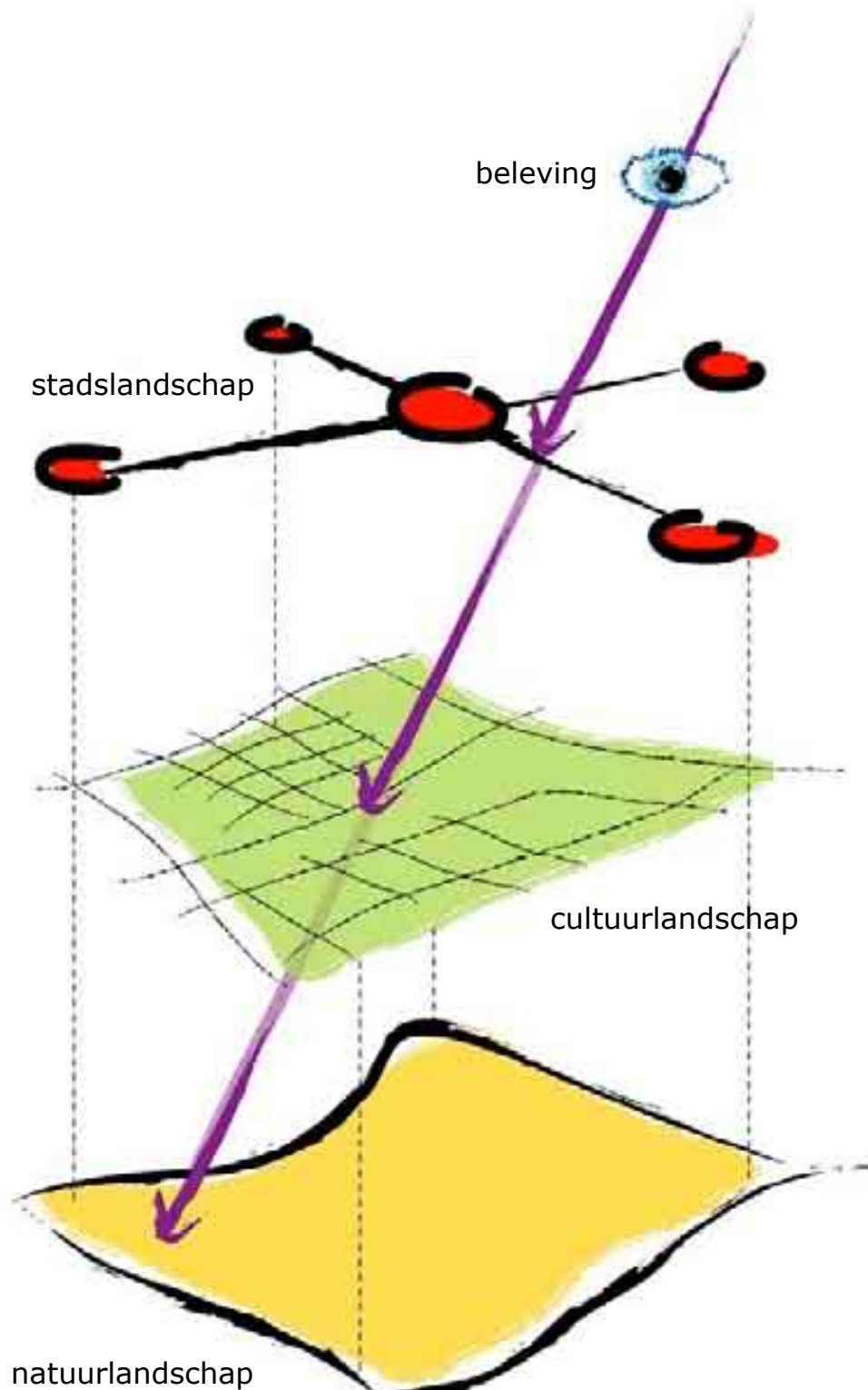
Op basis van de kernkwaliteiten van het gehele gebied is vervolgens een onderscheid gemaakt tussen verschillende *kustidentiteiten*: samenhangende land-water eenheden met een specifieke mix van kernkwaliteiten. Per kustidentiteit zijn de belangrijkste kwaliteiten en kenmerken op kaart gezet en toegelicht in tekst en beeld. Per kustidentiteit zijn daarna ontwerpprincipes gedefinieerd. Deze hebben betrekking op verschillende ontwikkelingen die in het gebied spelen; woningbouw, windenergie, vooroevers en waterpeilstijging. Voor iedere ontwikkeling is besproken hoe deze per kustidentiteit te behandelen (hoofdstuk 3).

Tot slot worden alle kustidentiteiten in een kaart weergegeven tezamen met een interpretatie van ontwerpprincipes. Deze kaart geeft een mogelijke toekomstvisie weer bij implementatie van verschillende ontwikkelingen (hoofdstuk 4).

Uitzicht op Westermeerdijk met windturbines vanuit Urk, Noordoostpolder

2 Kernkwaliteiten IJsselmeergebied

Voor de beschrijving van de kernkwaliteiten van het IJsselmeergebied is het landschap uiteengelegd in een drietal lagen.

De in dit rapport behandelde kernkwaliteiten wijken iets af van de eerder benoemde kernkwaliteiten in het rapport *Integrale Visie IJsselmeergebied 2030, Kernkwaliteiten in beeld* (2001). Er is een andere 'kapstok' gebruikt om de kernkwaliteiten te ordenen en er zijn een aantal nieuwe kwaliteiten toegevoegd. Een schema met daarin de verschillen tussen beide rapporten is te vinden achter in dit rapport.

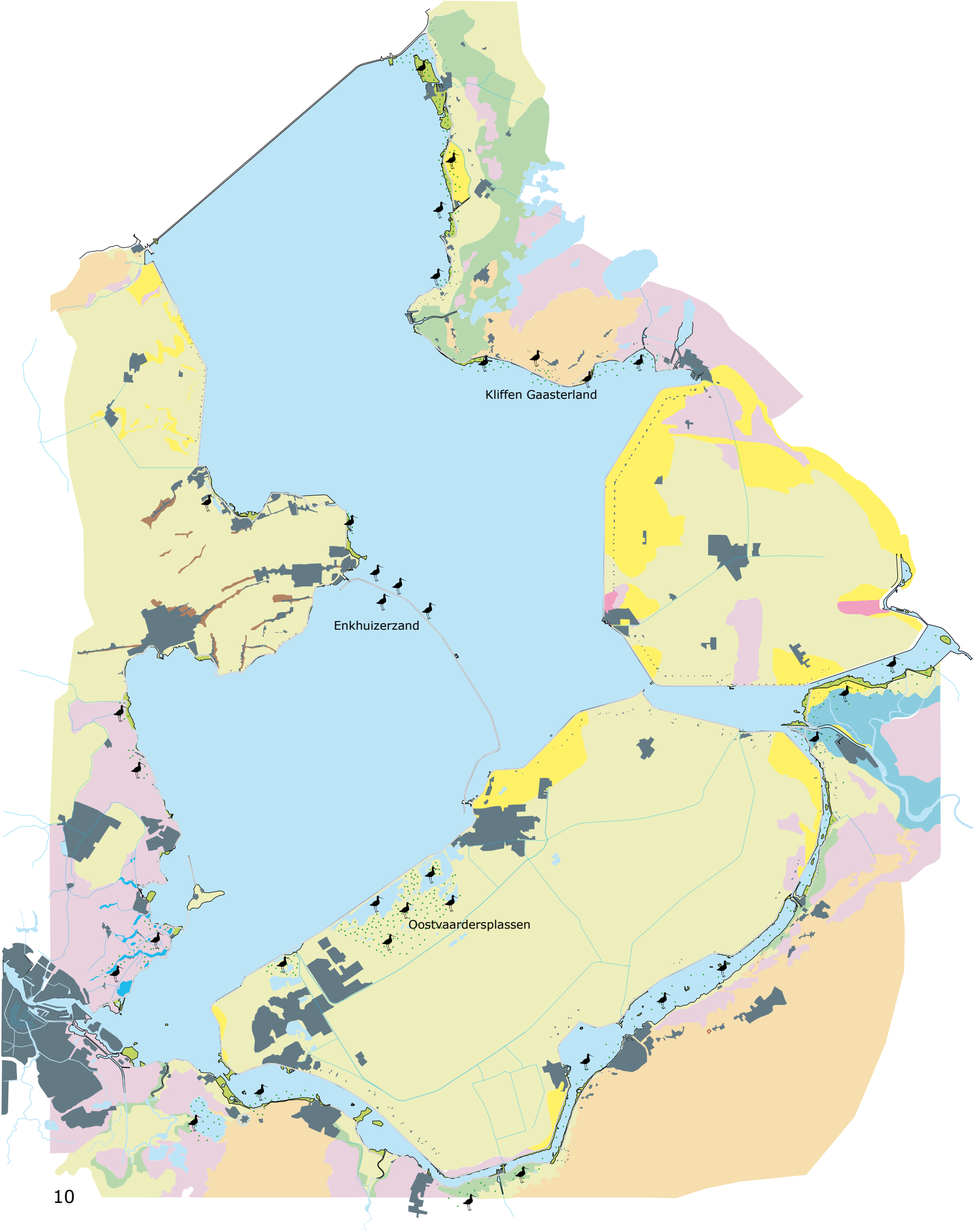
De eerste laag die wordt onderscheiden is die van de ondergrond: de letterlijke basis van het landschap. Deze laag wordt het *natuurlandschap* genoemd en heeft betrekking op de patronen en structuren van reliëf, bodem en geomorfologie. Ook de natuurlijke (ecologische) kwaliteiten van het gebied maken deel hiervan uit.

De tweede laag is die van het *cultuurlandschap*. Dit betreft de wijze waarop de mens het natuurlandschap naar zijn hand heeft gezet en omgevormd tot agrarisch cultuurland. Het zijn vooral de patronen en structuren van occupatie en ontginning die hierbij van belang zijn en hebben geleid tot de verschillende kenmerkende landschapstypen langs de IJsselmeerkust.

De derde laag komt vooral in de meer recente geschiedenis tot uitdrukking, waarbij de stedelijke invloedssfeer aan betekenis wint. Deze laag beschrijft het *stadslandschap* dat bestaat uit woon- en werkgebieden, infrastructuur, maar ook het recreatieve gebruik van het water en de kusten.

De drie lagen samen bepalen het beeld van het landschap. De zichtbaarheid en herkenbaarheid van de verschillende lagen verschilt van plek tot plek; op sommige plekken is het natuurlandschap dominant, op andere is dat juist het cultuur- of stadslandschap. Veelal is er sprake van een mix.

Los van de verschillende lagen is het aspect beleving onderscheiden. Hierbij gaat het om de wijze waarop het landschap wordt ervaren. De ruimtemaat, zichtlijnen en landmarks zijn o.a. elementen die daarbij van belang zijn.

Kliffen Gaasterland

Enkhuizerzand

Oostvaardersplassen

Natuurlandschap

Land-water overgangen

Bodemtypen

	Klei
	Zware klei
	Rivierdelta
	Inversierug
	Veen
	Zand
	Stuwwal
	Keileem

Binnendijks / buitendijks

	Oeverlanden

Natuurlijke waterstructuren

	Zee-inbraken
	Kwelplassen
	Rivieren

Natuurgebieden

	Gebied met natuurwaarden
	Vogelgebied

2.1 Natuurlandschap

2.1.1 Land-water overgangen: breed scala aan gradiënten

De kusten in het IJsselmeergebied bieden een grote variatie aan land-water overgangen (gradiënten) die grotendeels voortkomen uit de geologische en bodemkundige opbouw van het gebied. Hierdoor wordt een afwisselend beeld gevormd van lage polders en hoger gelegen stuwwallen.

In de kustlandschappen die onder zeeniveau liggen wordt de land-water overgang begrensd door dijken. Natuurwaarden worden gecreëerd door variatie in bodemtypen (droogmakerijen, veengebieden, zeekleigebied) en binnendijkse natuur in de vorm van wielen en krekken.

Zichtbaar aanwezig reliëf levert markante beelden op bij Gaasterland, Veluwe, Utrechtse Heuvelrug, Marken, Wieringen en Urk en vormen bijzondere land-water overgangen. De stuwwallen van de Utrechtse heuvelrug en Gaasterland gaan direct over in water. Door de sterk eroderende werking van de Zuiderzee zijn er bij Gaasterland zelfs verschillende kliffen gevormd. De gradiënt van het Veluwemassief naar de Randmeren is het meest gevarieerd. Het bos- en heidelandschap gaat over in een coulisselandschap op de flanken van de stuwwal, vervolgens in een open weilandschap om uiteindelijk in de voormalige Zuiderzee uit te komen.

Een derde soort overgang is die van riviermondingen en kleinere watergangen. De grotere rivieren (IJssel, Vecht, Eem en Amstel) hebben rivierdelta's in het IJsselmeer gevormd. Verder wordt de kust afgewisseld met veenriviërtjes (waterland en Eemgebied), dieën (waterland), kwelplassen (Oostvaarders plassen), vaarten (Friesland, Flevoland) en beken (Nijkerk - Elburg).

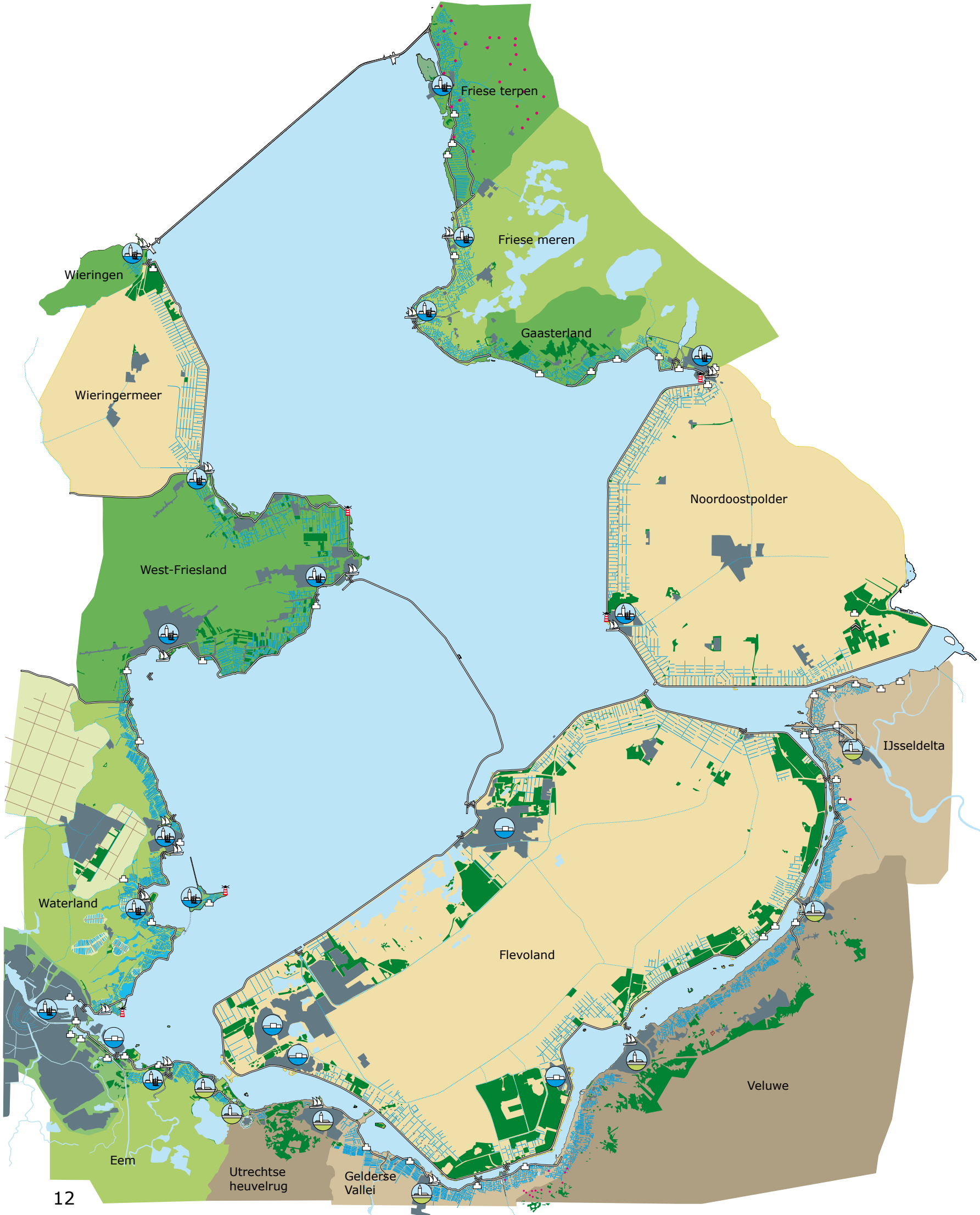
2.1.2 Relatie tussen binnendijks en buitendijks

Dijken kunnen grote verschillen in biotopen teweegbrengen door een abrupte verandering van nat naar droog. In buitendijkse gebieden heeft de natuur vrij spel terwijl het landschap binnendijks sterk gereguleerd wordt door de mens. Buitendijks komen oeverlanden en rietmoerassen voor (Friese waarden). Ook zandbanken (bij Gaasterland) en natuurlijke ondiepten (IJ-meer, Randmeren, het Enkhuizerzand bij de Houtribdijk) zijn waardevol voor vogels om te rusten en foerageren. Hoewel deze natuur-eenheden veelal beperkt van omvang zijn vormen ze de voorgrond en wisselwerking met het uitzicht op het water van het IJsselmeer en leggen ze verband tussen binnen- en buitendijks. Wielen, dieën en kreekmondingen vormen een natuurlijke overgang tussen binnen- en buitendijks.

2.1.3 Waardevolle natuurgebieden

Het IJsselmeer, IJmeer, Markermeer en de Randmeren zijn van zeer groot belang als broedgebied voor water- en moerasvogels. Diverse vogelsoorten gebruiken het gebied om te foerageren en te rusten.

De meren zijn van internationaal belang in Noord-West Europa door de grootte en de centrale ligging van het gebied. Ook de kustzone rondom de meren heeft door grote variatie aan gradiënten een belangrijke natuurwaarde. Diverse vormen van natuur zijn hier te vinden (rietlanden, rietoevers, vochtige graslanden, moerasbossen en zandbanken). Grote rietmoerassen zoals de Oostvaardersplassen en de Friese Waarden zijn van nationaal belang.

Cultuurlandschap

Cultuurlandschappen

- Oude land (zeeklei & stuwwal)
- Oude land (veen)
- Droogmakerijen
- Grote inpolderingen
- Randmeren (stuwwal)
- Randmeren (veen)

- Bebouwing
- Beplanting
- Terp

Zuiderzeehistorie

- Zuiderzeestad relatie behouden
- Zuiderzeestad relatie verloren
- Nieuwe IJsselmeerstad
- Dijk
- Historische haven
- Vuurtoren
- Sluis
- Gemaal

2.2 Cultuurlandschap

2.2.1 Variatie aan cultuurlandschappen

De landschappen rondom het IJsselmeergebied kenmerken zich door een grote variatie. De grootste verschillen zijn waar te nemen tussen het oude land, de nieuwe inpolderingen en de Randmeren. Bij die laatste hebben de nieuwe inpolderingen een andere identiteit aan het oude land gegeven. Het oude land kenmerkt zich door een gevarieerde kustlijn, kronkelige dijken en wegen, onregelmatige verkaveling en hoogteverschillen.

De nieuwe inpolderingen vormen een opvallend contrast met dit oude land. De Wieringermeer, Noordoostpolder en Flevopolder zijn opgezet volgens een regelmatig patroon. Elementen als lange, rechte dijken, grote boscomplexen en windturbines onderstrepen het bijzondere, grootschalige karakter van het gebied.

De kusten rondom de Randmeren bestaan uit een combinatie van oud en nieuw land. Door inpoldering van Flevoland is er een nieuwe landschappelijke kwaliteit ontstaan.

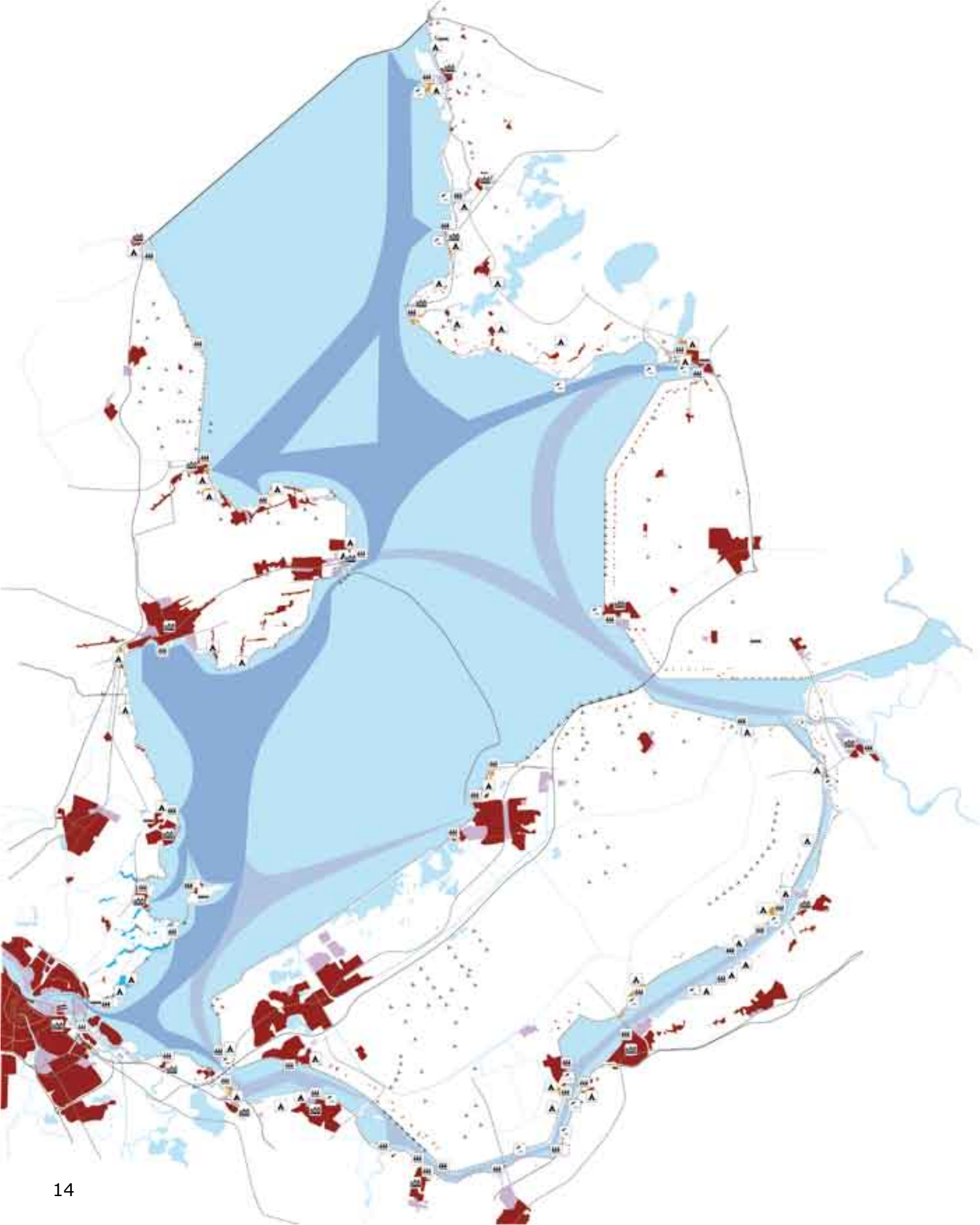
Deze drie landschappelijke eenheden zijn vervolgens te onderscheiden in kleinere eenheden gebaseerd op bodem, geologie en cultuurhistorie. Elk van deze gebieden heeft zijn eigen karakteristieken en is herkenbaar als een bijzonder cultuurlandschap.

2.2.2 Hollandse ingenieurskunst in de zuiderzeewerken

Een rit rond het IJsselmeergebied laat een groot deel van het Nederlandse gevecht met en de triomfen op het water zien. Het is een boek van de Nederlandse waterstaatkundige geschiedenis. De grote droogmakerijen van het nieuwe land, de kleinschaligere oude aanpolderingen, veel verschillende dijk en polderhoogten, grote gemalen, oude windturbines, de afsluitdijk, de houtribdijk; zij allen vertellen het verhaal van Hansje Brinker. Het jongetje dat zijn vinger in de lekke dijk stopte en zo een dag en nacht bleef staan tot er hulp kwam. Het Amerikaans fabeltje is een tot de verbeelding sprekend verhaal waar het IJsselmeergebied goed het decor voor had kunnen zijn.

2.2.3 Tastbare zuiderzeegeschiedenis

Voor het oude land speelt de Zuiderzeehistorie een belangrijke rol. Het gebied is rijk aan verschillende vormen van watererfgoed dat hieraan gerelateerd is. Voorbeelden hiervan zijn de historische kustlijn en de havenstadjes, maar ook elementen als dijken, kolken, dieën, gemalen en vuurtorens. Deze dragen bij aan de herkenbaarheid van het gebied als voormalige Zuiderzeekust.

Stadslandschap

Stad en dorp aan het water

	Wonen
	Werken
	Recreëren
	Provinciale weg
	Snelweg
	Spoor
	Windturbines

Waterrecreatie

	Belangrijkste vaarroutes
	Vaarroute

Attractieve kust

	Verblijfsrecreatie
	Jachthaven
	Strand
	Historische stad
	Historisch dorp

2.3 Stadslandschap

2.3.1 Stad en dorp aan het water

De kusten van het IJsselmeergebied is zeer veelzijdig en creëert daarmee veel verschillende woonmilieus. Van de drukte en hectiek van Amsterdam, Almere en Lelystad tot de rust van Noord-Holland en Friesland.

Het water vormt een belangrijke woonkwaliteit. Langs de randen van het IJsselmeergebied liggen tal van grote en kleine kernen. De stedelijke hectiek bundelt zich in Almere en Amsterdam, in de laatste loopt het water door tot in de stad. In het landelijk gebied vormt het IJsselmeergebied het decor voor de verschillende dorpen en stadjes die langs de oevers van het water zijn gesitueerd.

De woonkernen hebben verschillende relaties met het water. Sommige kernen liggen achter de dijk (Almere, Lelystad, Gaast) waardoor er geen zichtbare relatie met het water is. Andere dorpen hebben een sterkere relatie met het water doordat hun kernen op een verhoging in het landschap liggen (Urk, Medemblik) of uitbreidingen in het IJsselmeergebied hebben (Amsterdam).

De verschillende Zuiderzeesteden hebben oude havens die de overgang tussen het stadslandschap en het IJsselmeergebied vormen.

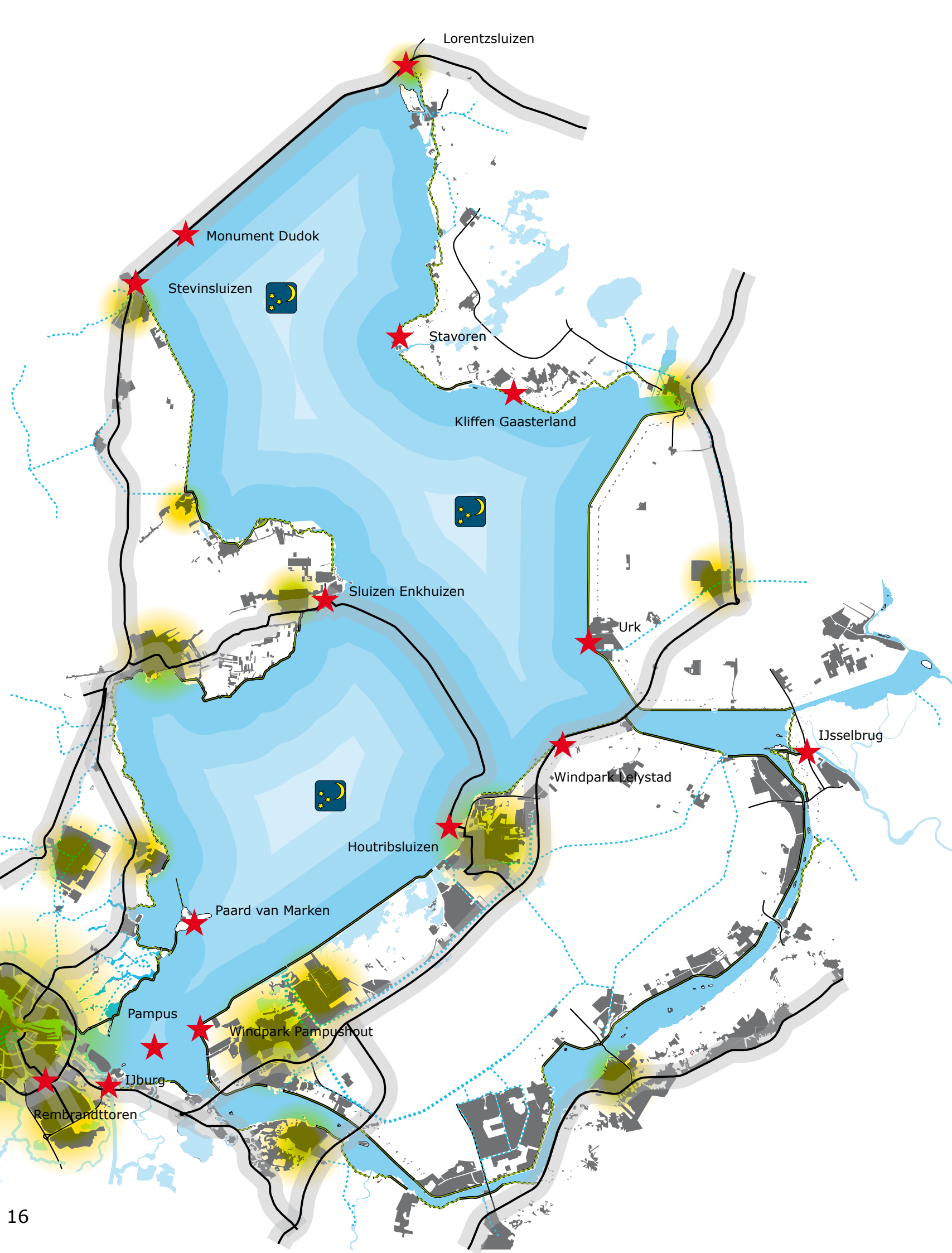
2.3.2 Uitgestrekt waterrecreatiegebied

Het grote wateroppervlak van het IJsselmeer, Markermeer, IJmeer en de Randmeren vormt een uniek waterrecreatiegebied. De meren vormen een samenhangend netwerk van grote water-eenheden en zijn een belangrijke schakel in het nationale vaarwater. De ligging ten opzichte van de sterk verstedelijkte Noordvleugel van de Randstad maakt het extra bijzonder; de weidsheid en rust van het water vormen een groot contrast met het drukke stadse bestaan.

Het water van de meren staat niet onder invloed van getijdewerking wat veel mogelijkheden geeft voor waterrecreatie. De belangrijkste vaardoelen zijn: Hoorn, Enkhuizen, Medemblik, Hindeloopen, Stavoren, Lemmer en Muiden.

2.3.3 Attractieve kust

Langs de kusten van de voormalige Zuiderzee is sprake van een gevarieerd aanbod van attracties. Diverse historische binnensteden, havens, musea, strandjes, recreatie- en natuurgebieden liggen verspreid langs het meer. De vele campings en bungalowparken bieden de mogelijkheid om in het gebied te verblijven en de kusten te verkennen. Ook voor dagrecreanten zijn er legio activiteiten zowel op als langs het water zoals zwemmen, surfen, sportvissen, fietsen en wandelen.

Beleving

Weidsheid en leegte

Afstand tot kust

Opgaande elementen

Zicht op water

Weg op de dijk (zichtbaar)

Fietspad op dijk (zichtbaar)

Route achter de dijk (niet zichtbaar)

Rust en duisternis

Geluid

Licht

Landmarks en silhouetten

Landmark

Rust en Duisternis

2.4 Beleving

2.4.1 Weidsheid en leegte

De maat van de ruimte vormt een belangrijke kwaliteit van het gebied. De grote watervlakte maakt verre zichten mogelijk en geeft een beleving van leegte: een ruimtelijk schaars fenomeen in ons land. De maat van de ruimte is op bepaalde plekken zo groot dat de overkant van het water achter de horizon verdwijnt en het gebied eindeloos lijkt.

Een bijzonder aspect van de beleving van het IJsselmeergebied is dat er sprake is van een opeenvolging van steeds groter wordende ruimtematen. Het water heeft een soort trechtersvorm, waarbij het IJ zich verwijdt tot het IJmeer en vervolgens steeds breder wordt richting Markermeer. Nog grotere ruimtematen worden in het IJsselmeer en vervolgens op de Waddenzee en Noordzee gevonden.

2.4.2 Zicht op water

Wanneer men om het IJsselmeergebied heen rijdt verandert de relatie en het contact met het water continu. In de Noordoostpolder ligt de dijk ver weg van de doorgaande route terwijl men op de Houtribdijk alleen maar water ziet. Het ene moment bevindt men zich op de dijk en wordt het weidse panorama ervaren. Het andere moment staat de dijk als een 6 meter hoge muur naast de weg als symbool voor het dreigende water aan de andere kant.

2.4.3 Rust en duisternis

De voormalige Zuiderzee is een gebied waar rust en duisternis de boventoon voeren. De drukte van Amsterdam, Almere en Lelystad zijn de enige plekken waar stedelijke hectiek de boventoon voert. Vooral het IJsselmeer is een gebied van rust en duisternis. Door het ontbreken van belangrijke geluid- en lichtveroorzakers op het water kan het op en langs het water nog relatief donker en stil zijn: een bijzondere kwaliteit zo dicht bij de stad.

2.4.4 Landmarks en silhouetten

In een open landschap zijn het de silhouetten en markante objecten die de randen markeren en de oriëntatie bepalen. Rondom het water liggen verschillende markante landmarks (Monument Afsluitdijk, Rembrandtoren, Paard van Marken) en bijzondere dorps- en stadssilhouetten (Durgerdam, Schellinkhout, Hoorn en Volendam).

Natuurlandschap

Land-waterovergangen

Bodemtypen

	Klei
	Zware klei
	Rivierdelta
	Inversierug
	Veen
	Zand
	Stuwwal
	Keileem

Binnendijks / buitendijks

	Oeverlanden

Natuurlijke waterstructuren

	Zee-inbraken
	Kwelplassen
	Rivieren

Natuurgebieden

	Gebied met natuurwaarden
	Vogelgebied

Cultuurlandschap

Cultuurlandschappen

	Oude land (zeeklei & stuwwal)
	Oude land (veen)
	Droogmakerijen
	Grote inpolderingen
	Randmeren (stuwwal)
	Randmeren (veen)
	Bebouwing
	Beplanting
	Terp

Zuiderzeehistorie

	Zuiderzeestad relatie behouden
	Zuiderzeestad relatie verloren
	Nieuwe Zuiderzeestad
	Dijk
	Historische haven
	Vuurtoeren
	Sluis
	Gemaal

Stadslandschap

Stad en dorp aan het water

- Wonen
- Werken
- Recreëren
- Rijksweg
- Snelweg
- Spoor
- Windturbines

Waterrecreatie

- Belangrijkste vaarroutes
- Vaarroute

Attractieve kust

- Verblijfsrecreatie
- Jachthaven
- Strand
- Historische stad
- Historisch dorp

Beleving

Weidsheid en leegte

- Afstand tot kust
- Opgaande elementen

Zicht op water

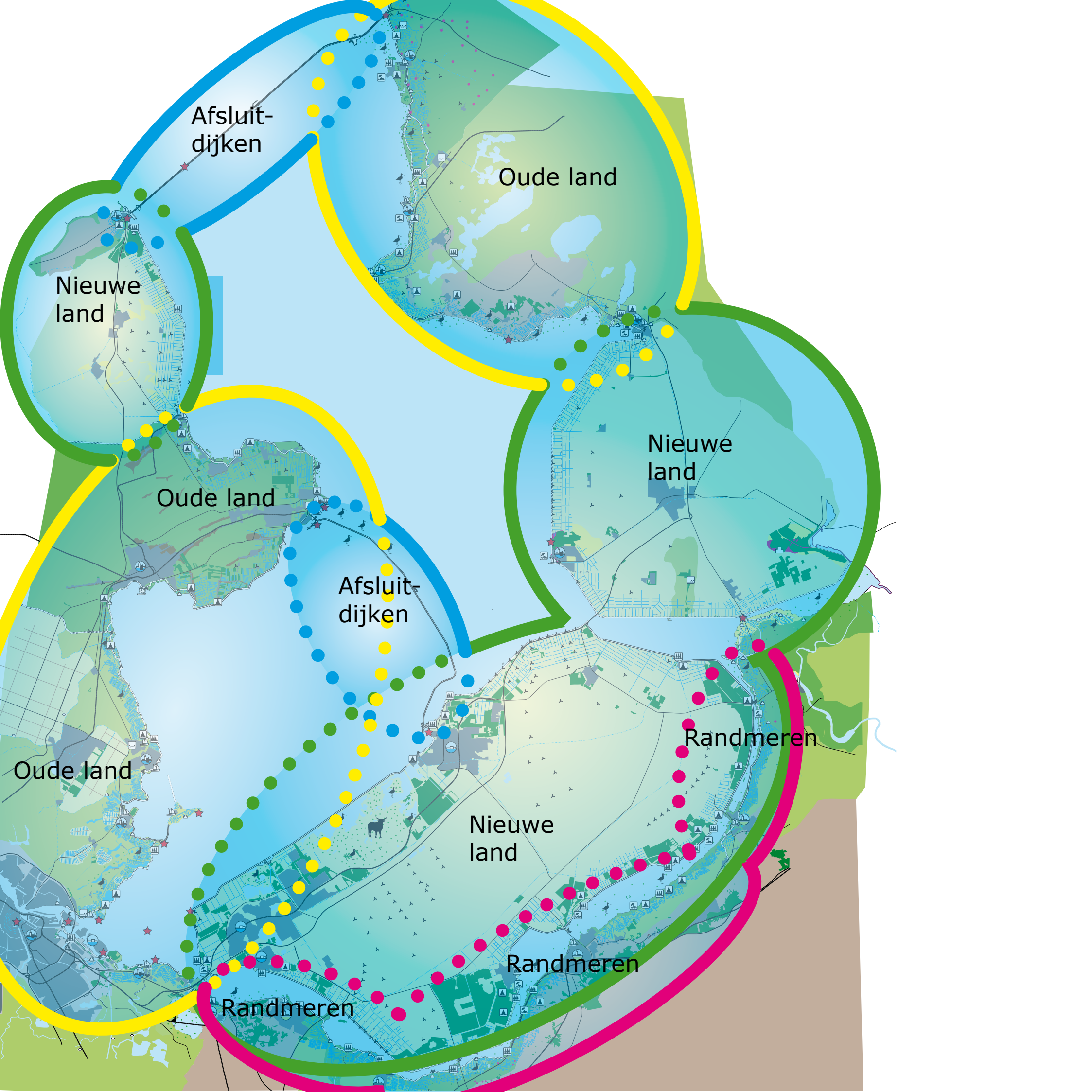
- Weg op de dijk (zichtbaar)
- Fietspad op dijk (zichtbaar)
- Route achter de dijk (niet zichtbaar)

Rust en duisternis

- Geluid
- Licht

Landmarks en silhouetten

- Landmark
- Rust en duisternis

3 Kustidentiteiten

3.1 Kustidentiteiten

Land en water bepalen het landschap van het IJsselmeergebied. De vorm van het water wordt bepaald door de randen van het land en het land ontleent zijn karakter mede aan het aangrenzende water. Om grip te krijgen op de variatie binnen het gebied zijn daarom "kustidentiteiten" benoemd. Het woord kust duidt op een combinatie en samenhang van land en water.

De in het vorige hoofdstuk beschreven kernkwaliteiten vormen de basis voor de onderscheiden kustidentiteiten. Deze kunnen gezien worden als een samenhangend gebied van land en water met een bepaalde specifieke mix van kernkwaliteiten die zich onderscheidt van andere kusten. Naast de zichtbare patronen en elementen vanuit het natuurlandschap, cultuurlandschap en stadslandschap speelt daarbij ook het aspect van zichtbaarheid een rol: het al dan niet zichtbaar zijn van de overkant van het water.

De onderscheiden kustidentiteiten zijn:

1. Oude land
2. Nieuwe land
3. Randmeren
4. Afsluitdijken

De vier kustidentiteiten zijn vervolgens onderscheiden in subkustidentiteiten, kleinere specifieke eenheden binnen een kustidentiteit.

De kernkwaliteiten laten zien dat het IJsselmeergebied een gebied is met bijzondere natuurwaarden, een rijke cultuurhistorie, een aantrekkelijk woon- en recreatiegebied en een gebied waar rust en ruimte, eindeloze vergezichten en de beleving van weer en wind de boventoon voeren.

De huidige kwaliteiten en karakteristieken

zijn het gevolg van een langdurig ontwikkelingsproces. Ook nu ziet het gebied ontwikkelingen op zich afkomen die belangrijke consequenties voor het landschap van het IJsselmeergebied kunnen hebben.

Deze ontwikkelingen moeten dusdanig ingepast worden dat ze een bijdrage kunnen leveren aan:

- behoud en/of versterking van de bestaande kwaliteiten
- ontwikkeling van nieuwe kwaliteiten.

3.2 Ontwerpprincipes

Om een handvat te bieden voor de wijze waarop ontwikkelingen een bijdrage kunnen leveren aan de bestaande kwaliteiten of op welke wijze nieuwe kwaliteiten kunnen worden gerealiseerd zijn ontwerpprincipes ontwikkeld.

De ontwerpprincipes geven aan op welke wijze een bepaalde ontwikkeling in een kustidentiteit gesitueerd en vormgegeven kan worden.

Het is van belang hierbij;

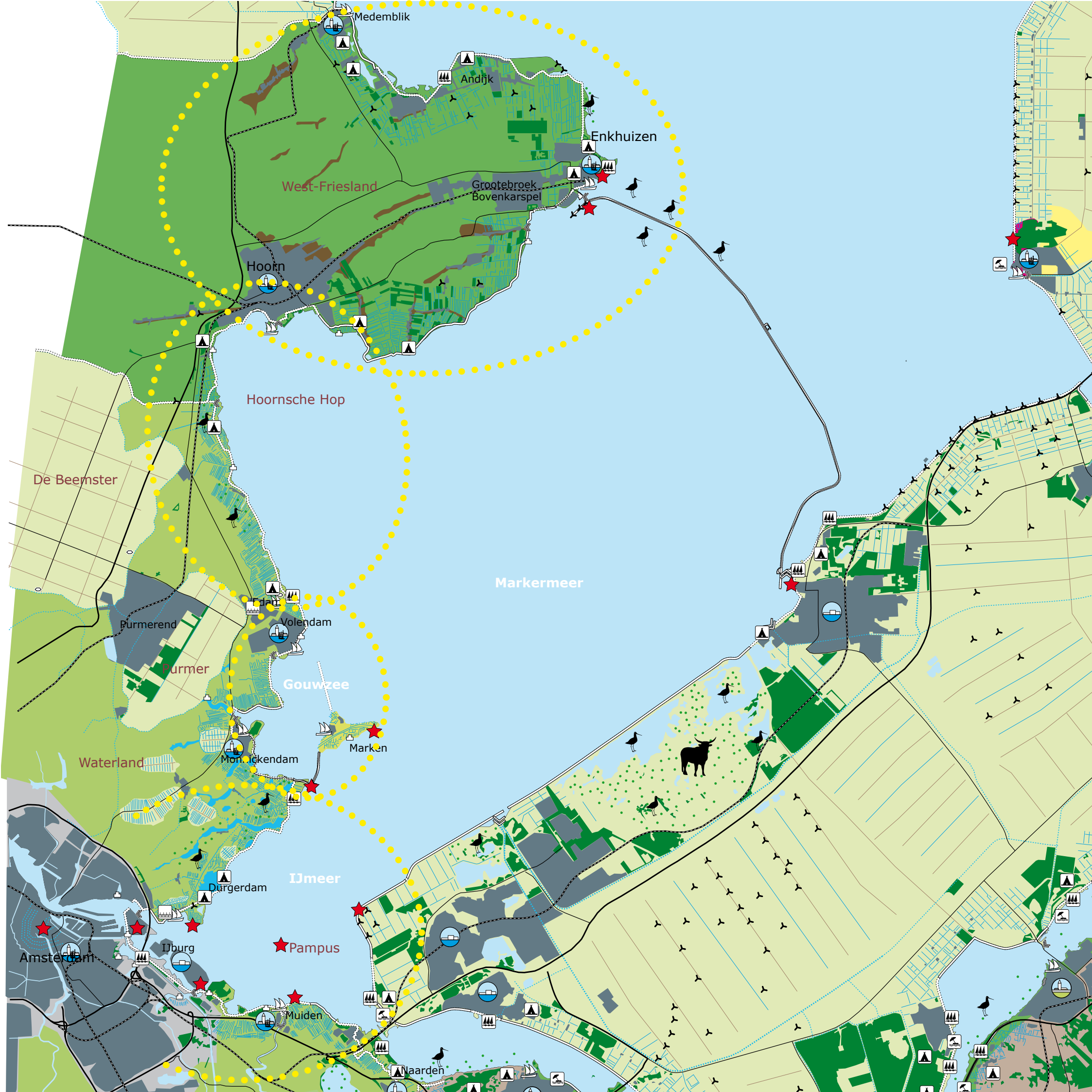
- bestaande identiteiten te versterken
- nieuwe identiteiten toe te voegen
- verdwenen historie nieuw zeggenschap te verschaffen.

De ontwerpprincipes bieden daarmee een richtlijn voor de wenselijkheid van ontwikkelingen op bepaalde plekken en de condities waaronder deze plaats kunnen vinden.

Deze ontwerpprincipes hebben verschillende onderwerpen; de implementatie van windturbines, bebouwing, vooroevers en waterpeilstijging. Bij stijging van het waterpeil in het IJsselmeergebied zijn er 4 opties voor dijkverbetering:

- ophogen van de dijken
- minder ophogen van de dijken en toestaan van overslag (hierbij moet de dijk ook aan binnenkant verstevigd worden)
- aanleg van vooroevers om de golven te breken
- compartimentering door middel van een tweede dijk in het achterliggende land

De ontwerpprincipes geven een handreiking hoe om te gaan met de kustidentiteiten en kernkwaliteiten zullen en zullen door middel van iconen weergegeven worden.

Medemblik

Andijk

Enkhuizen

West-Friesland

Grootebroek
Bovenkarspel

Hoorn

Hoornsche Hop

De Beemster

Markermeer

Purmerend

Purmer

Gouwzee

Volendam

Waterland

Monnickendam

Marken

IJmeer

Durgerdam

Pampus

Amsterdam

IJburg

Muiden

Naarden

3.3 Oude land

3.3.1 Kustidentiteiten Utrecht en Noord-Holland

Het Oude land aan de Noord-Hollandse en Utrechtse zijde van het IJsselmeergebied bestaat uit een grote variatie aan kusten. Het betreft de West-Friese kust, Waterland, Amsterdam, Marken en de kust bij Naarden-Muiden.

Natuurlandschap

Het natuurlandschap van het oude land bestaat, op de buitendijkse uitbreidingen van Amsterdam na, uit oude kusten. De zee is op veel plekken vrij ondiep (Gouwzee, Enkhuizerzand) en is daardoor van groot belang voor watervogels.

Het West-Friese klei landschap vormt een groot contrast met Waterland. De kustlijn is hier hard met enkele smalle langgerekte oeverlanden. Het land bestaat uit klei en veenbodem met daarop inversieruggen van oude kreken en wadprijen. In Waterland zijn juist door dijkdoorbraken grote stukken veen weggeslagen. De zogenaamde dieën dringen door tot in het achterland. Buitendijks is er een aantal grote oeverlanden te vinden met hoge natuurwaarden. De natte veengebieden binnendijks creëren een ideaal habitat voor weidevogels.

Het gebied rond Naarden-Muiden bestaat uit veen met een aantal grote plassen (Naardermeer). Langs de kust zijn meerdere bosopstanden aangelegd.

Cultuurlandschap

Het oude land wordt gevormd door verschillende cultuurlandschappen: Vechtstreek, Amsterdam, Waterland, Hoornsche Hop en West-Friesland. Langs de kusten liggen, evenals langs de Friese kust, nog een aantal oude zuiderzeestadjes waarvan het merendeel zijn relatie met het water behouden heeft. De stadjes hebben hun bestaan grotendeels te danken aan de handel en de voormalige Zuiderzee. De VOC steden Amsterdam, Hoorn en Enkhuizen hebben een historische binnenstad en haven die het VOC verleden nog ademen. Ook zijn er veel vissersdorpen met karakteristieke bebouwing te vinden zoals Volendam.

Achter deze oude zuiderzeestadjes bevindt zich een kleinschalig polderlandschap met oude en vooral kleine veenpolders en droogmakerijen. Hierin is nog heel goed de ontwikkeling van het landschap en de karakteristieke verkaveling te herkennen. Niet al deze inpolderingen hebben door de jaren heen stand gehouden. In het water van het IJmeer en het Markermeer zijn nog sporen te vinden van verdrongen dorpen en vestingen.

Belangrijk punt in het IJmeer / Markermeer is het eiland Marken. Jarenlang is dit eiland afgesloten geweest van het vasteland totdat het in 1957 ontsloten werd. De bebouwing van Marken is gesitueerd op werven, kunstmatige ophogingen. Marken was een puur op de visserij gericht eiland maar heeft de laatste jaren ook een recreatieve functie verworven. De voormalige Zuiderzee is onderdeel van de stelling van Amsterdam, daarnaast beginnen de oude en nieuwe Hollandse waterlinie bij de monding van de Vecht.

Stadslandschap

De stedelijke dynamiek concentreert zich rond Amsterdam en Muiden. De drukte van dit gebied is voelbaar langs de kust van het IJmeer. Boten van de Amsterdamse haven varen af en aan en het IJmeer is een druk vaargebied. Het contrast tussen de drukte rondom Amsterdam en de rust van het Markermeer, Waterland en West-Friesland is groot. De polders ten noorden van Amsterdam zijn open en dun bebouwd. De bebouwing in West-Friesland kent hogere dichtheden en grotere steden (Enkhuizen, Hoorn, Grootebroek Bovenkarspel).

De oude Zuiderzeesteden en -dorpen hebben een directe relatie met het water door hun havens en directe zicht over de dijk. Kleinere dorpjes in West-Friesland zoals Andijk liggen pal achter de dijk. Hier is de dreiging van het water voelbaar maar niet zichtbaar.

De kusten van het oude land zijn zeer gevarieerd en daarom erg in trek voor waterrecreatie. De Gouwzee, Hoornsche Hop, historische steden en dorpen en de vele (jacht) havens zijn recreatieve trekkers. Door de Houtribdijk is dit gebied afgesloten van andere delen van het IJsselmeergebied. Drukke vaarroutes verbinden Amsterdam, Monnickendam, Marken, Volendam, Hoorn en Enkhuizen met elkaar.

Beleving

Het sterke contrast tussen de hectiek van Amsterdam en de rust op het IJmeer / Markermeer en in West-Friesland is typisch voor de veelzijdigheid van dit gebied. Ook de trechtervormige sequentie van het IJ, via het IJmeer naar het Markermeer is zeer typerend. Deze sequentie kan doorgetrokken worden naar het IJsselmeer, de Waddenzee en de Noordzee.

Het water is slechts vanaf enkele plekken te beleven doordat maar een aantal wegen bovenop dijken zijn aangelegd. In het noorden van West-Friesland en in Waterland ligt de weg echter direct achter de dijk waardoor het water wel voelbaar is maar niet zichtbaar.

Camping in Waterland

Durgerdam, Waterland

Paard van Marken, Gouwezee

Monnickendam

Dijkdoorbraak Bedijkte Waal

Havenhoofd, Hoorn

Poldergemaal Schellinkhout, West-Friesland

Haven Enkhuizen

Noorderdijk, Andijk

3.3.2 Subkustidentiteiten Utrecht en Noord-Holland

IJmeer

De kustidentiteit IJmeer strekt zich uit van Naarden tot aan Marken. De randen van Waterland, de Vechtstreek en Amsterdam maken onderdeel uit van dit gebied. De landschappen bestaan allemaal uit laag gelegen veenweide gebieden met uitzondering van het stedelijk gebied van Amsterdam.

Waterland is een open en waterrijk landschap met weinig beplanting en kleinschalige bebouwing. Oude zee-inbraken dringen diep door in dit veengebied (de zogenaamde dieën).

De Waterlandse Zeedijk kent een slingerend tracé met een aantal markante knikken. Het ligt soms als waterpad tussen het IJmeer en binnendijkse meren in. Langs deze dijk liggen de langgerekte authentieke dorpen Durgerdam en Uitdam. Buitendijks ligt een aantal grote oeverlanden (Polder IJdoorn en De Nes). Waterland kent bijzondere natuurwaarden, vooral voor water- en weidevogels.

De dijk langs de Vechtstreekkust is een duidelijkere scheiding tussen land en water. Ook hier zijn vooroevers te vinden. Verder kent het gebied bijzondere natuurwaarden langs de Diem, Gaasp en het Naardermeer. Langs de kust bevindt zich een aantal grote boscomplexen waardoor het vanaf het water gezien een besloten karakter heeft.

Het IJmeer vormt de historische toegang van Amsterdam met de wereldzeeën en heeft daardoor een bijzondere rijkdom aan cultuurhistorische waarden. Voorbeelden hiervan zijn het Paard van Marken, het Muiderslot, het Fort bij het Pampus, de stelling van Amsterdam, de verdronken dorpen van Waterland en het historische centrum van Amsterdam.

Rondom Amsterdam is er sprake van een hoge stedelijke dynamiek met ontwikkelingen zoals IJburg en infrastructuur.

Grootschalige voorzieningen voor waterrecreatie bevinden zich bij Muiden en ten noorden van Uitdam.

Het IJmeer is relatief smal zodat het land aan de overzijde onder de meeste omstandigheden duidelijk zichtbaar is. Nabij Amsterdam veroorzaken het Zeeburgereiland, strekdammen en infrastructuur een fragmentatie van het IJmeer. Het landschap en het water laten zich goed beleven vanaf de hoger gelegen dijken. De Waterlandse Zeedijk is alleen toegankelijk voor fietsers.

Gouwzee

De Gouwzee bevindt zich tussen Marken en Volendam en is een duidelijk begrensde eenheid. Aan de zuidkant maakt Waterland onderdeel uit van deze subkustidentiteit, ten noorden bevindt zich polder Katwoude. Het gebied bestaat uit veen en klei. De huidige kustlijn is gevormd door afslag van veen ten tijde van de Zuiderzee en is daardoor grillig gevormd. Het water is ondiep en helder en heeft daardoor belangrijke natuurwaarden. Sporen van zee-inbraken dringen diep door tot in het achterland en vormen zo de verbinding tussen land en water. Een grote zeedijk beschermt nu het land tegen overstromingen. Buitendijks bevindt zich een reeks oeverlanden met natuurwaarden. De Waterlandse kust is een open en waterrijk weidelandschap. Polder Katwoude is een open veenweide landschap waar de kleinschalige bebouwing zich direct achter de dijk concentreert.

Marken, Monnickendam en Volendam zijn stadjes met een grote cultuurhistorische waarde en belangrijke trekpleisters voor (water) recreanten. Grootschalige recreatieve voorzieningen bevinden zich bij Monnickendam en Volendam (jachthavens, historische binnenstad, verblijfsrecreatie en recreatie gebied Hemmeland). De Gouwzee is hiermee een van de drukste vaarrecreatiegebieden van het IJsselmeergebied. Door de beperkte omvang van de Gouwzee is de overzijde en het eiland Marken duidelijk zichtbaar. De kruin van de Waterlandse Zeedijk is toegankelijk voor fietsers en voetgangers. Vanaf de dijk in Volendam heeft men een mooi panorama over de historische haven richting het Markermeer en de Gouwzee.

Hoornsche Hop

De subkustidentiteit Hoornsche Hop is gelegen tussen Volendam en Hoorn. Het landschap bestaat uit een open waterrijk veen-weidegebied. De bebouwing en beplanting zijn geconcentreerd direct achter de dijk en in enkele langgerekte lintdorpen. De dijk, die in grote lijnen de grillige kust volgt, kent een hoog en steil talud. De weg ligt direct achter de dijk waardoor het zicht op het water ontnomen wordt. Door de luwte van de baai hebben zich brede oeverlanden kunnen ontwikkelen. Ook zijn er in het landschap veel sporen van oude zee-inbraken (de zogenaamde braken) terug te vinden, deze zijn aangewezen als natuurreservaat. Ten noorden van Warder is de baaivorm duidelijk herkenbaar. De kust van West-Friesland maakt vanaf het water een besloten indruk. Polder Zeevang heeft daarentegen een sterk open karakter, een openheid die ook vanaf het water duidelijk waarneembaar is. De beplante erven direct achter de dijk met op de achtergrond de aangesloten beplanting langs de Zesstedenvaart verschaft het landschap een bijzondere dieptewerking. De stedelijke dynamiek concentreert zich rondom de VOC stad Hoorn. Grootschalige recreatieve voorzieningen zoals jachthavens en verblijfsrecreatie bevinden zich nabij de historische haven van Hoorn. De oude stad is een geliefd doel voor zeilers.

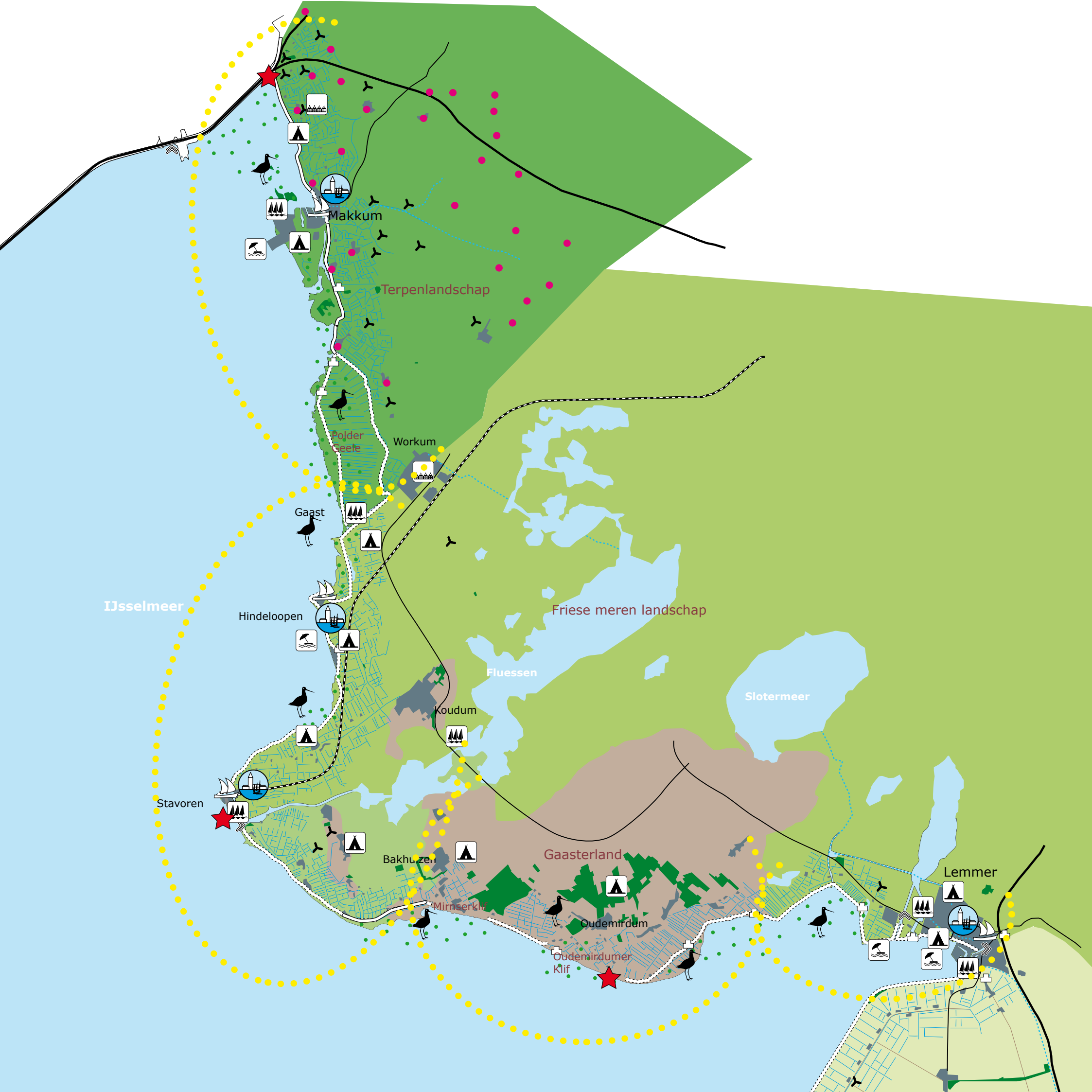
West-Friesland

West-Friesland is het gebied tussen Hoorn en Medemblik en onderscheidt zich duidelijk van andere subkustidentiteiten van het oude land. Het landschap is opgebouwd uit een klei- en veenbodem die wordt doorsneden door een stelsel van inversieruggen. Het binnenland is besloten met langgerekte lintdorpen op de inversieruggen en beplanting in de vorm van singels, lanen en boomgaarden.

De kustlijn is hard, met stenige oevers, hoge steile slingerende dijken en enkele smalle langgerekte oeverlanden buitendijks. Er zijn geen oude zeeinbraken aanwezig die doordringen tot in het achterland.

De kust van West-Friesland vormt een laag dynamisch gebied tussen de VOC steden Enkhuizen en Hoorn. Langs de kust bevinden zich kleinschalige recreatieve voorzieningen zoals campings, strandjes en een vluchthaven.

Doordat doorgaande wegen zich voornamelijk achter de steile dijk bevinden is er geen direct zicht op het water. Vanaf bepaalde punten (zoals bij Medemblik) heeft men een weids zicht op het IJsselmeer of het Markermeer. Vanaf de dijk beleven fietsers en wandelaars het water. Markante punten zijn de knikken in de dijk. Deze 'kapen' vormen vooruit gestoken posten in het water. De kapen zijn bijzondere panoramapunten, van waaruit men mooi zicht heeft op de kustlijn van West-Friesland.

3.3.3 Kustidentiteiten Friesland

Er is nog een aantal kusten die de sfeer van de oude Zuiderzeekust uitademen. De Friese kust is daar een van. De Friese kust bestaat uit kleinschalige landschappen met kleine inpolderingen en dorpen langs hoge dijken en terpen. Het hoger gelegen Gaasterland ligt als een soort eiland in dit landschap. Houtwallen en bospercelen vormen een contrast met het verder platte en open landschap.

Natuurlandschap

Delen van de Friese kust zijn door inpolderingen ontstaan. Voor de afsluiting van de Zuiderzee vond sedimentatie plaats van zand en klei. Deze gebieden zijn omringd met een dijk en ingepolderd. Het proces van buitendijkse zandafzetting is grotendeels gestopt. Toch zijn er op meerdere locaties langs de Friese kust buitendijkse gebieden met een fluctuerend waterpeil. Deze vooroevers bevatten vaak hoge natuurwaarden en zijn bestempeld als natuurreserveaat of vogelreserveaat. Het geheel andere karakter van Gaasterland en de kliffen brengen weer andere natuurwaarden met zich mee. De abrupte overgang van grote bospercelen afgewisseld met weiden naar de lagere (buitendijkse) delen in het IJsselmeer is zowel ecologisch als geologisch zeer waardevol. Tot slot zijn de Friese zeeleipolders en het merengebied belangrijke foerageergebieden voor weidevogels.

Cultuurlandschap

De Friese kust is een oude kust die weinig aangetast is door grootschalige inpolderingen. Verder zijn er in dit gebied weinig stedelijke ontwikkelingen (Lemmer en Makkum uitgezonderd). Hierdoor lijkt het alsof de tijd hier heeft stilgestaan. De voormalige Zuiderzeesteden hebben nog steeds hun relatie met het water (Makkum, Hindeloopen, Stavoren, Lemmer). Het terpenlandschap, het merengebied en Gaasterland met haar kleine historische dorpjes creëren een kleinschalig en cultuurhistorisch waardevol landschap. Het hoger gelegen Gaasterland vormt een van de oudste ontginningsbasissen van de omgeving. De plotselinge hoogteverschillen bij de twee kliffen zijn uniek in Nederland.

Stadslandschap

De bewoningsdichtheid langs de Friese kust is laag. De grootste stedelijke ontwikkelingen vinden plaats bij Lemmer en Makkum. De meeste dorpen breiden zich langzaam uit maar sommige zijn nog haast in de oorspronkelijke staat waarneembaar. Ook de bevolkingsdichtheid is laag in dit gebied. Met uitzondering van de Zuiderzeestadjes (Hindeloopen, Stavoren, Makkum en Lemmer) liggen alle dorpen achter de dijk. De Friese kust heeft een hoge recreatieve waarde. Afgezien van het aantrekkelijke landschap bieden verscheidene attracties mogelijkheden tot dag en verblijfsrecreatie. Lemmer is een toeristisch knooppunt voor waterrecreatie. Ook Stavoren, Hindeloopen en Makkum zijn toeristische stadjes.

Beleving

De oude dorpjes pal achter de hoge dijk (Gaast) laten de dreiging van het achterliggende IJsselmeer goed zien. De infrastructuur ligt pal achter de dijk waardoor men overal met het IJsselmeer en het dreigende water geconfronteerd wordt. Het werkelijke zicht op het water wordt echter door de dijk ontnomen. De Zuiderzeesteden met hun haventjes vormen de enige mogelijkheid om op het IJsselmeer te geraken. Deze duidelijke scheiding tussen achterland en IJsselmeer verdwijnt bij Gaasterland. Hier kan men van grote hoogte uitkijken over het IJsselmeer en de kotters van veraf zien aankomen.

Dijk bij polder Nieuwe Fennen, Sondel

't Mirnster Klif, Gaasterland

Gaasterland

Zuidermeer polder, Stavoren

Johan Frisoluis, Stavoren

Polder Geele, Gaast

Vooroever Koorwaard, Gaast

Gaast

Terpen bij Afsluitdijk, Cornwerd

3.3.4 Subkustidentiteiten Friesland

Gaasterland

Het hoger gelegen Gaasterland, gelegen tussen Bakhuizen en Sondel, is een uniek landschap langs de Friese kust. De stuwwal steekt boven het verder lager gelegen landschap uit. Het landschap is licht glooiend en bestaat uit bospercelen en houtwallen afgewisseld met weilanden en akkerbouw. Hierdoor ontstaat er een kleinschalig besloten landschap. Een gedeelte van de stuwwal is langs de kust weggeslagen, hier zijn steile kliffen ontstaan.

Door grote afwisseling in hoogte heeft het gebied een hoge natuurwaarde. Op de weilanden komen kievieten, grutto's, ganzen en dassen voor.

De kliffen zijn uniek langs de IJsselmeerkust. Het hoogteverschil van ongeveer 4 meter creëert lange zichten over het IJsselmeer. De grote gradiëtsprong gaat samen met unieke natuurwaarden. Op de Mokkebank zijn kluten, lepelaars en kemphanen te zien.

Het stadslandschap in Gaasterland bestaat uit eeuwenoude dorpen en lintbebouwing. Wegen zijn veelal beplant met eiken en beukenlanen.

Het afwisselende landschap biedt veel mogelijkheden tot dagrecreatie en verblijfsrecreatie zoals slingerende fietspaden, bossen, campings en kleine strandjes.

Terpenlandschap Noordwest Friesland

Het Friese terpenlandschap is ontstaan door opslibbing van zeeklei waardoor het iets hoger ligt dan centraal Friesland en de veengebieden.

Het gebied bevindt zich ten noorden van het dorpje Gaast. Het gebied kenmerkt zich door een open weidelandschap met lange zichtlijnen. De dorpen liggen verspreid in het landschap op kleine verhogingen (terpen) die vroeger bescherming moesten bieden aan overstromingen. Het wegenpatroon is fijnmazig en de verkaveling onregelmatig. Tussen de kleine dorpen staan solitaire boerderijen verspreid in het landschap.

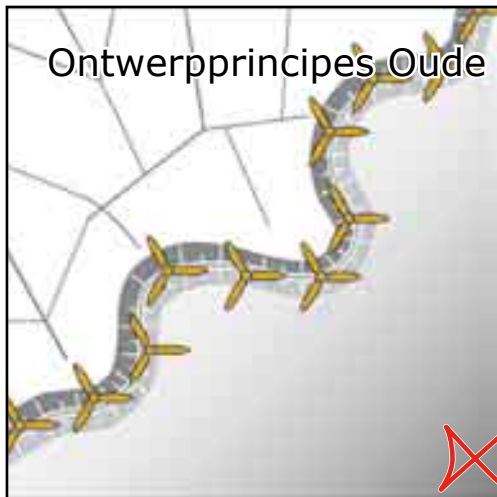
Buitendijks van het gebied ligt een aantal grote buitendijkse inpolderingen (Polder Geele, Makkumerwaard) en veel buitendijkse vooroevers met een fluctuerend waterpeil (Koorwaard, Workumer buitenwaard). Deze vooroevers worden gekenmerkt door vaak hoge natuurwaarden en zijn bestempeld als natuurreservaat of vogelreservaat. Het binnenland is een foerageergebied voor weidevogels.

Friese meren

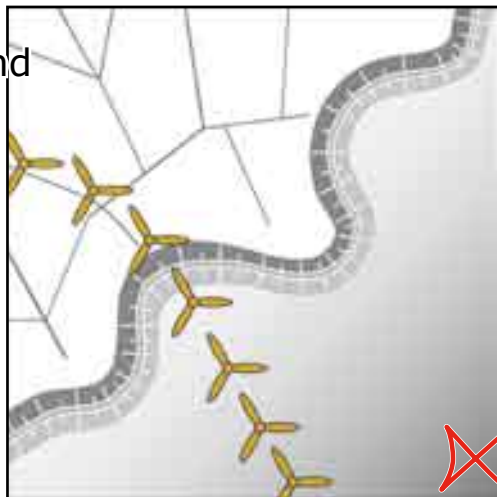
Dit deel van de Friese IJsselmeer kust bestaat uit veen en is gelegen tussen Bakhuizen en Gaast en tussen Sondel en Lemmer. Door de lage ligging en het afgraven van veen zijn er in dit gebied veel meren ontstaan. Door het binnendringen van de zee en overstromingen hebben de plassen hun huidige vorm gekregen. In het verleden zijn sommige plassen ingepolderd en drooggemaakt maar in anderen heeft men de natuur zijn gang laten gaan. Hier zijn unieke natuurgebieden ontstaan in de gradiënt van weiland naar natte natuur. De meren en weilanden creëren weidse vergezichten.

In het gebied liggen kleine dorpen en solitaire boerderijen. Het fijnmazige wegenpatroon wordt afgewisseld met een netwerk van sloten, vaarten en kanalen. Langs de wegen is bijna geen beplanting waardoor het landschap zeer open is.

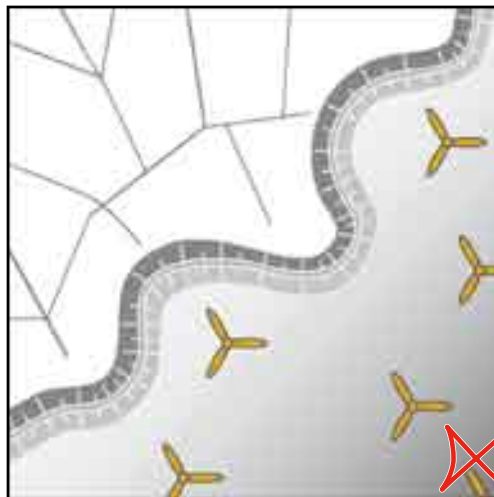
Het merengebied is een nationaal recreatiegebied voor watersporters zoals zeilers en surfers. De vele havens in het binnenland maar ook de historische havens in Hindelopen, Stavoren en Lemmer zijn aantrekkelijke doelen. Daarnaast zijn er mogelijkheden tot wandelen en fietsen en is er veel aanbod aan verblijfrecreatie in de vorm van campings en vakantieparken. De kust bij Lemmer heeft de grootste recreatiedruk. Hier bevindt zich een groot strand, meerdere vakantiedorpen en jachthavens.

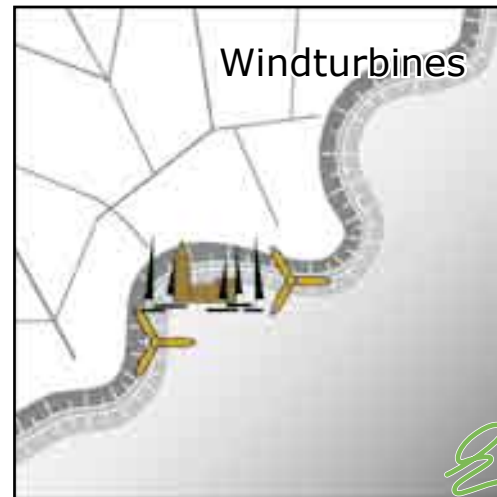
Windturbines op de dijk

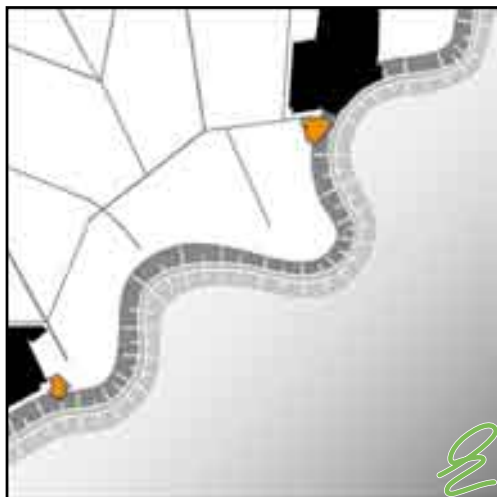
Accentueren historische lijn

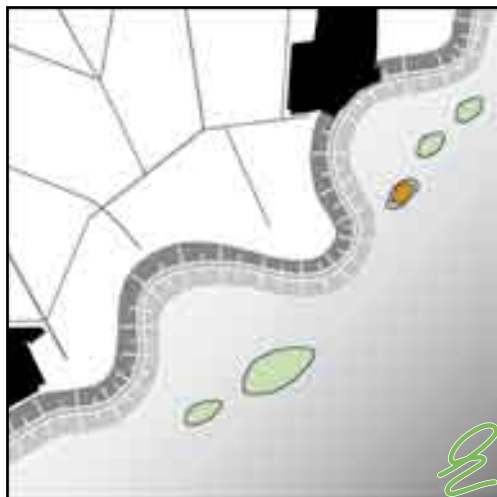
Onregelmatige opstelling in het IJsselmeer

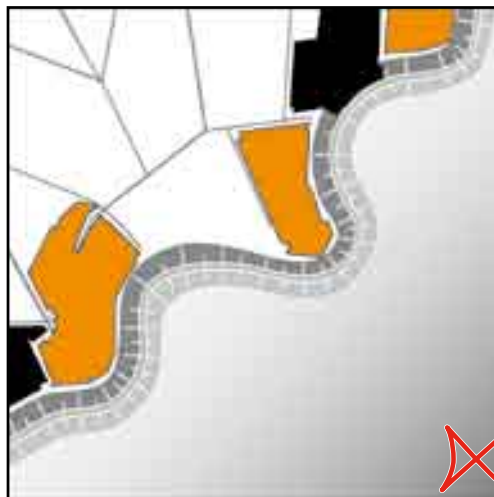
Markering haven

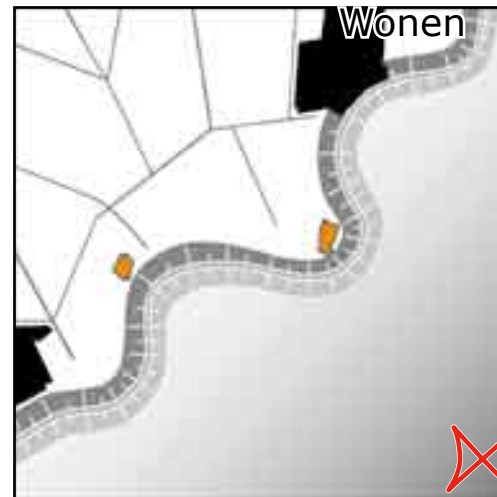
Kleinschalige bebouwing bij dorpen

Kleinschalige bebouwing op eilanden voor de kust

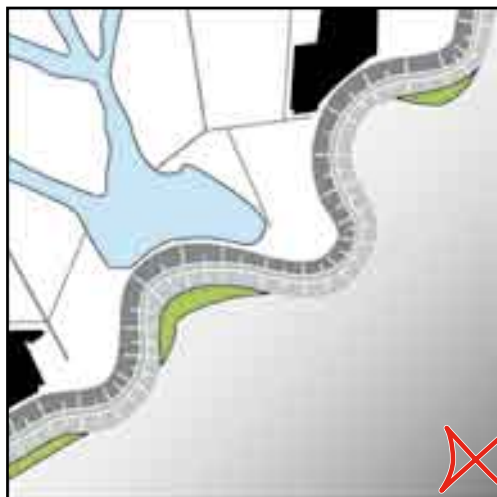
Grootschalig bij dorpen

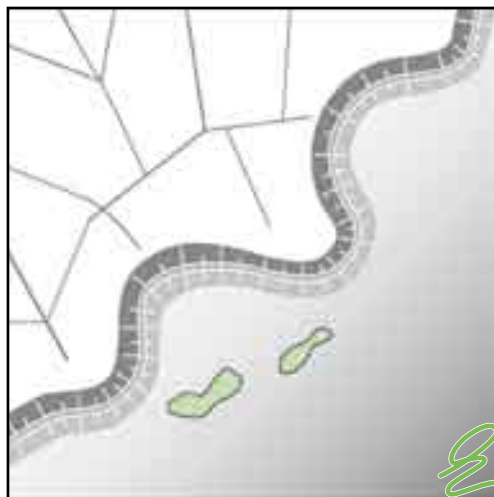
Onregelmatige bebouwing langs de dijk

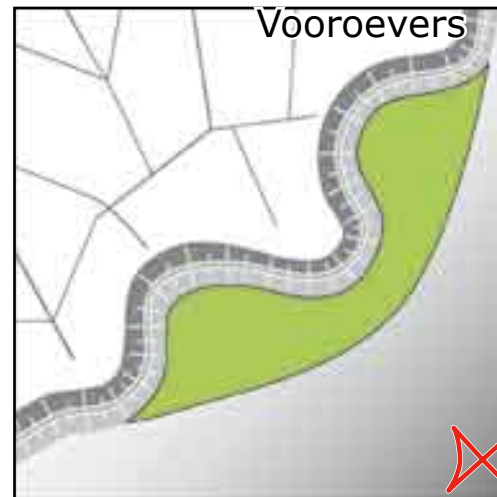
Kleinschalige vooroevers

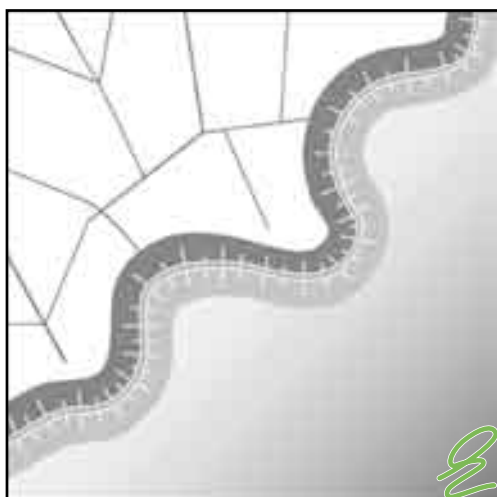
Vooroevers bij een die

Kleinschalige eilanden

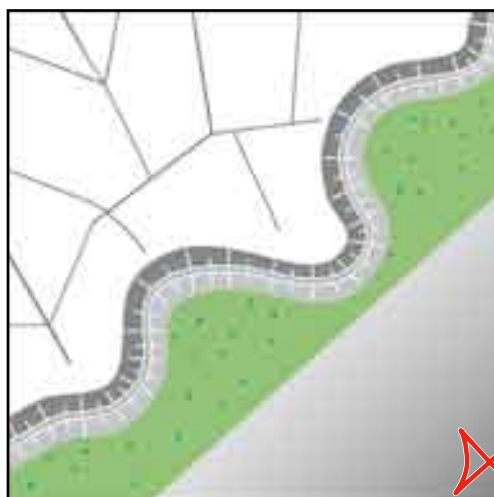
Grootschalige vooroever

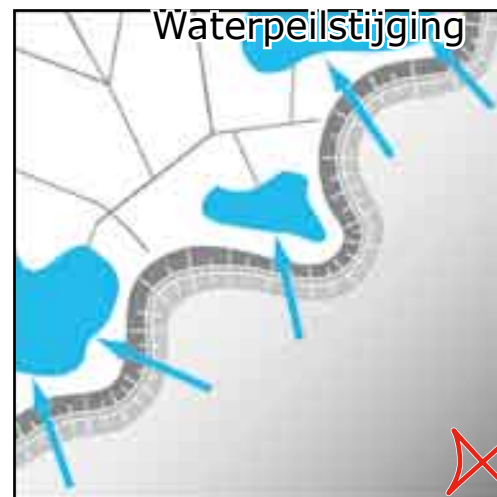
Verhoging dijk

Gebiedsvreemde compartimentering

Rechtlijnige grote vooroever

Overslag van water waar geen dieën zijn

3.3.5 Ontwerpprincipes Oude land

Karakteristieken

Zoals al eerder vermeld is de kust van het oude land zeer onregelmatig. Door de jaren heen is ze door weer, wind en inpoldering veranderd. De dijk langs de kust is grillig van aard. Bij een tocht over de dijk verandert het panorama continu. Langs het oude land liggen de oude Zuiderzeesteden met hun havens. Deze havens zijn vaak de enige plaats waar de bebouwing een relatie aangaat met de voormalige Zuiderzee. De andere dorpen liggen achter de grote dijk die het achterland beschermt tegen het water van het IJsselmeer. Deze dijk ligt als een beschermende muur van gras, zand en steen vaak tegen de huizen aan. De geschiedenis van het oude land is niet alleen in de dijk en het achterland af te lezen. Ook in het IJsselmeer zijn nog verschillende resten aanwezig van verdwenen vestingen, dorpen en bebouwingslinten.

Windturbines

Als men windturbines langs de kust van het oude land wilt plaatsen zal een aantal ontwerpprincipes in acht genomen moeten worden. Door de onregelmatigheid van de dijk en de kleinschaligheid van de vele verschillende aspecten die het oude land rijk is, kan zij geen grote windturbineparken herbergen. Ook de geometrie van de grote windturbineparken strookt niet met de diffuse vorm van de dijk en de verscheidenheid van de panorama's welke vanaf de dijk beleefbaar zijn. Het veranderlijke panorama gaat verloren wanneer voor de kust een groot symmetrisch windpark gerealiseerd wordt. De windturbines kunnen echter wel kleinschalig en onregelmatig en incidenteel worden toegepast. Windturbines kunnen gebruikt worden als markering van markante objecten of plekken. Een oude haven of sluis kan nieuwe luister bijgezet worden door toevoeging van één of een aantal windturbines. Ook een plek in het IJsselmeer, bij een vergane vesting, kan gemarkeerd worden door een windturbine. Binnendijks heerst, de voormalige Zuiderzeesteden uitgezonderd, een grote leegte. Deze leegte moet vanaf het water ervaarbaar blijven. Door binnendijks een groot windpark te plaatsen verliest het achterliggende land haar openheid.

Verstedelijking / Bebouwing

Voor het oude land zou buitendijks bouwen geen doel op zich moeten zijn. Het is wel denkbaar dat natuurontwikkeling op bescheiden wijze wordt gecombineerd met nader te bepalen rode functies zoals bijvoorbeeld woningbouw en recreatie. Hierbij moeten wel de ontwerpprincipes met betrekking tot eilanden in acht genomen worden. Om het IJsselmeer liggen tientallen dorpen en steden. Vanaf het water gezien bieden deze steden en dorpen een gevarieerd panorama van verschillende stads- en dorpsilhouetten. De oude dorpjes langs het oude land met hun rode daken en beplanting, de Zuiderzeestadjes met hun havenhoofd en monumentale gebouwen en steden als Almere en Lelystad met hun grootschalige opzet omgeven door bossen. Nieuwe binnendijkse verstedelijking moet voortbouwen op de karakteristieken van de verschillende stads- en dorpsilhouetten van de verschillende cultuurlandschappen. Nederzettingen langs het oude land kennen een divers karakter: Zuiderzeestadjes, dijkdorpen, lintdorpen en vissersdorpen wisselen elkaar af. Het silhouet wordt in de meeste gevallen bepaald door een relatief kleine bebouwingskorrel met, vooral bij

de dorpen, een groen karakter. Toekomstige uitbreidingen achter de dijk dienen op deze karakteristieken voort te bouwen. Nog meer dan bij verstedelijking binnendijks wordt het silhouet van een dorp of stad vanaf het water bepaald door wat er op of aan de dijk gebeurt. Langs het oude land is het onderscheid tussen de vissersdorpen en de van oorsprong agrarische nederzettingen van belang. Vissersdorpen zoals Volendam en Durgerdam zijn gebouwd op de dijk. Een eventuele kleinschalige voortzetting van deze karakteristiek is hier denkbaar. Agrarische dijkdorpen zoals Gaast, liggen onder aan de dijk. Het bouwen van nieuwe woningen op de dijk is hier ongewenst.

Vooroevers / Eilanden

Vooroevers kunnen worden aangelegd om de natuurwaarden en recreatiemogelijkheden van de oevers te vergroten en/of om de dijk te beschermen. De ingreep bestaat uit het aanplempen van land aan de buitenzijde van de dijk. Met betrekking tot de ontwikkeling van vooroevers voor het oude land geldt dat aangesloten dient te worden bij het kleinschalige afwisselende karakter van de kust. Vooroevers dienen een bijdrage te leveren aan de variatie aan land-water overgangen. Daarbij is het zaak op plekken waar binnendijks water tegen de dijk staat (bv. bij veenstromen, dieën of kolken) geen nieuw land buitendijks te maken in de vorm van vooroevers, zodat de relatie binnendijks-buitendijks afleesbaar blijft aan het landschap. Te brede vooroevers kunnen de relatie met het water doen verdwijnen en zijn daarom niet gewenst. Met de aanleg van vooroevers kan een deel van het "verdwenen land" voor de oude Zuiderzeekust weer zichtbaar worden gemaakt. Indien vooroevers worden toegepast dient voorkomen te worden dat er (substantiële hoeveelheden) opgaande begroeiing tot ontwikkeling komt. Bos en struweel aan de buitendijkse zijde langs de dijk belemmert het zicht op het IJsselmeer en tast de openheid aan.

Er kunnen verschillende redenen zijn om eilanden aan te leggen. Natuur, recreatie of wonen zijn functies die daarbij aan de orde kunnen zijn. Voor de kust van het oude land zijn verschillende natuurlijke en kunstmatige eilanden te vinden zoals Marken, PEN-eiland en Pampus. De eilanden geven mede vorm aan de gevarieerde kust van het oude land. Nieuwe eilanden voor de kust van het oude land kunnen een bijdrage leveren aan het vergroten van de afwisseling en verhogen van de attractiviteit. Daar tegenover staat dat nieuwe eilanden een aantasting van de openheid en de beleving van de weidsheid en leegte kunnen betekenen.

Op zeer beperkte schaal, zowel qua aantal als omvang, onder voorwaarde dat de kwaliteit van de openheid wordt gerespecteerd en cruciale zichtlijnen gespaard blijven zouden nieuwe eilanden kunnen bijdragen aan versterking van de kustidentiteiten van het oude land.

Waterpeilstijging / Dijkverbetering

Niet elke kustidentiteit leent zich voor alle 4 de dijkverbeteringsmogelijkheden. Per kustidentiteit zullen de mogelijkheden behandeld worden. In het oude land zijn meerdere subkustidentiteiten gedefinieerd. Binnen de kustidentiteit kan het zo zijn dat per subkustidentiteit anders omgegaan

Noorderdijk bij Andijk, West-Friesland (NH)

moet worden met dijkverbetering.

Met ophoging van de dijk kan het contrast tussen de kleinschalige binnendijkse bebouwing en de kolossale dijk vergroot worden. De dijk moet dan wel zeewaarts uitbreiden aangezien anders binnendijks woningen moeten sneuvelen.

Zoals eerder vermeld leent de kust van het oude land zich op veel plaatsen voor kleine vooroevers. Deze zouden ook als dijkverbetering toegepast kunnen worden. Daar waar geen vooroevers gewenst zijn door de aanwezigheid van dieën achter de dijk kan enige overslag van water toegelaten worden.

Compartimentering door middel van een nieuwe dijk landinwaarts is een optie in Friesland. De verkavelingsstructuur van de schilvormige aanpolderingen kan zelfs aangezet worden door de aanleg van een nieuwe of verbetering van een bestaande landelijke dijk. Tussen de oude en nieuwe dijk ontstaat ruimte voor natuurontwikkeling. In West-Friesland en Waterland is de verkavelingsstructuur dermate anders van vorm dat deze zich niet leent voor de aanleg van een nieuwe dijk achter de bestaande. Deze nieuwe dijk zou bestaande verkavelingstructuren tegen de haren in strijken en moeilijk een relatie met zijn omgeving kunnen aangaan.

3.3.6 Ontwerpprincipes per subkustidentiteit

IJmeer

Gezien de stedelijke dynamiek rondom het IJmeer is het niet gewenst windturbines te plaatsen, deze maken het gebied minder overzichtelijk. Het dynamische karakter van het gebied maakt het mogelijk nieuwe buitendijkse woonvormen hier een plek te geven. Van belang hierbij is echter wel dat de kenmerkende trechter structuur van het IJmeer leesbaar blijft, zichtlijnen gewaarborgd worden en historische elementen met respect behandeld worden (vrije ruimte rondom Pampus). Met andere woorden, het gebied kan niet te veel verdichten.

In Waterland kunnen een of twee kleinschalige uitbreidingen bijzonder woonlandschappen opleveren. Het is wel belangrijk dat deze aansluiten bij de bestaande karakteristieken van het landschap.

Vooroevers voor natuur kunnen ontwikkeld worden langs de kusten van Waterland en de Vechtstreek.

Peilstijgingen kunnen voor Amsterdam problemen geven. Hier moet naar een gepaste oplossing gezocht worden. In Waterland kunnen vooroevers de dijk versterken. Op sommige plekken kan overslag plaatsvinden. In de Vechtstreek is dijkverhoging een passende maatregel.

Gouwzee

Om het weidse panorama over de Gouwzee te behouden is het raadzaam in dit gebied geen windturbines te plaatsen. Bebouwing op of achter de dijk zou aan moeten sluiten op het kleinschalige karakter van het gebied en de karakteristieke bebouwing van steden als Volendam. Enkele kleine uitbreidingen zijn denkbaar.

Extra vooroevers kunnen worden aangelegd voor natuurontwikkeling en dijkversterking, eventueel gecombineerd met nieuwe bebouwing. Een andere mogelijkheid tegen peilstijging is het toestaan van overslag op plekken waar geen bebouwing direct achter de dijk is gelegen. Het waterrijke karakter en geschiedenis van waterland met haar vele dieën staat deze maatregel toe.

Hoornsche hop

Ook in dit oude landschap zijn grootschalige windturbine opstellingen niet aan te raden vanwege het open karakter en de weidse vergezichten. Kleinschalige bebouwing langs de dijk is mogelijk wanneer het in aansluiting op de bestaande landschappelijke karakteristieken wordt ontworpen. Aanwezige vooroevers kunnen verder worden ontwikkeld als natuurgebieden.

Als maatregel tegen peilstijging kan overslag worden toegestaan op plekken waar geen woningen direct achter de dijk aanwezig zijn. Op andere locaties is verhoging van de zeedijk een gepaste maatregel.

West Friesland

Grote windparken zijn niet aan te raden in dit landschap maar kleine opstellingen kunnen markante punten markeren zoals het begin van de Houtribdijk of de kapen.

Buitendijks wonen tast de strakke kustlijn van West-Friesland aan maar uitbreidingen direct achter de dijk zijn denkbaar.

De beste maatregel tegen peilverhoging is dijkverhoging. De dijk moet een stoere krachtige lijn in het landschap blijven. Het ontwikkelen van kleinschalige vooroevers kan de natuurwaarden in dit gebied verhogen.

Gaasterland

Door de hogere ligging van het Gaasterland zijn er geen directe maatregelen noodzakelijk tegen waterpeil stijging. Vooroevers zijn denkbaar voor natuur ontwikkeling (versterken van de gradiënt van nat naar droog). Zowel windturbines als buitendijks wonen is bij deze subkustidentiteit niet gewenst.

Terpenlandschap Noordwest Friesland

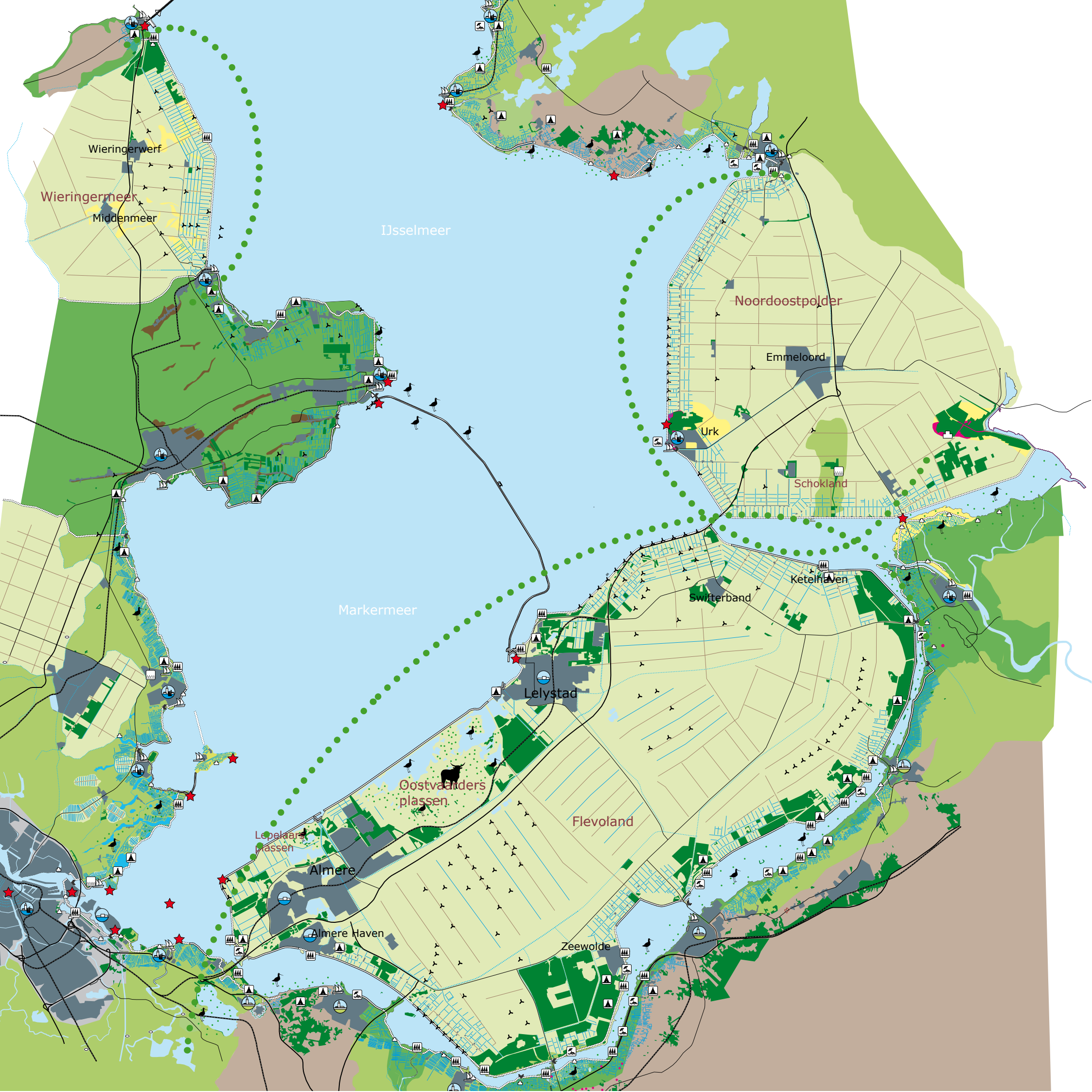
De traditie van landaanslibbing en de buitendijkse oeverlanden bieden mogelijkheden tot het ontwikkelen van oeverlanden voor zowel natuurontwikkeling als kustbescherming. Compartimentering door middel van extra dijkringen zou bij deze subkustidentiteit ook een goede maatregel tegen peilstijging zijn aangezien dit landschap uit meerdere zeekleipolders met hun eigen dijken bestaat.

In het al windrijke landschap zijn windparken denkbaar. Het verdient aanbeveling dit te beperken tot enkele opstellingen en geen verspreiding langs de gehele kust te realiseren. Dit om de openheid van het gebied beleefbaar te houden. De ontwikkeling van buitendijkse woongebieden ligt in dit landschap van kleine kernen niet direct voor de hand. Eventueel zijn hiertoe op beperkte schaal, passend bij de lokale karakteristieken, mogelijkheden bij de havenstadjes.

Friese meren

Het open en kleinschalige landschap wordt teniet gedaan wanneer er hier windturbines worden geplaatst. Ook buitendijks wonen is hier niet gewenst. Dit ook om de kustlijn van Friesland met zijn vele overgangen leesbaar en authentiek te houden.

Ontwikkeling van kleine vooroevers kunnen natuurwaarden versterken. Compartimentering als maatregel tegen peilstijging sluit goed aan bij de opbouw van de polders in dit gebied.

Wieringerwerf
Wieringermeer
Middenmeer

IJsselmeer

Noordoostpolder

Emmeloord

Urk

Schokland

Markermeer

Swifterband

Ketelhaven

Lelystad

Oostvaarders
plassen

Flevoland

Lepelaars
plassen

Almere

Almere Haven

Zeewolde

3.4 Nieuwe land

3.4.1 Kustidentiteiten Nieuwe land

Het nieuwe land betreft de kusten van het nieuw verworven land van de Flevopolder, de Noordoostpolder en de Wieringermeer. Kenmerkend voor deze kusten is de rechtlijnigheid van dijken en verkaveling, scherpe overgang van land naar water en vaak zeer diepe wateren achter de dijk.

Natuurlandschap

Diepe wateren achter de dijk zorgen ervoor dat natuurlijke kwaliteiten buitendijks bij de grote polders zeer beperkt zijn. Ook binnendijks is de natuurwaarde vaak minimaal doordat de landschappen relatief jong zijn, puur functioneel en optimaal ingericht voor de landbouw.

Het zijn de onregelmatigheden die vaak natuurwaarden herbergen. Voorbeelden hiervan zijn Urk en Schokland in de Noordoostpolder, het Dijksgatsbosch in de Wieringermeer en de Oostvaarders en Lepelaarsplassen in de Flevopolder. Doorbraken, bestaande eilanden en spontane natuurontwikkeling maken zich los van het verder regelmatige landschap. De Oostvaardersplassen is zowel nationaal als internationaal een belangrijk natuurgebied.

Langs de zuidkust van de Flevopolder, bij de Randmeren zijn grote hoeveelheden bos aangeplant die op den duur aan natuurwaarden zullen winnen.

Cultuurlandschap

In de letterlijke zin van het woord herbergt het nieuwe land de ultieme cultuurlandschappen. Volgens de maatstaven van toen optimaal voor landbouw ingerichte landschappen. De rechte metrische verkavelingen laten een gebruikslandschap zien. Uitzonderingen in de polders zijn de voormalige eilanden Schokland en Urk die een lange geschiedenis achter de rug hebben (Schokland is werelderfgoed). Toch herbergen de grote polders ook een cultuurhistorische waarde. De opbouw van de individuele polders en de totale winning van land op de Zuiderzee laat het verhaal zien van de eeuwige strijd van de Nederlanders tegen het water. De ritmische matrix-verkaveling van de Wieringermeer en de Westelijke Flevopolder en de concentrische spinnenweb-verkaveling van de Noordoostpolder en de Oostelijke Flevopolder geven een duidelijk beeld van hoe het land ontwaterd en verkaveld is en geven verschillende impressies vanaf de omringende dijken. De duidelijke, rechtlijnige en grootschalige verkaveling scheidt een eenheid tussen de verschillende grote polders.

Stadslandschap

De grootste stedelijke druk ligt bij Amsterdam en in de Flevopolder met Lelystad als hoofdstad en vooral Almere als voorstad van Amsterdam. Het zuidwestelijke deel van Flevoland gaat door haar ligging mee in de stedelijke hectiek van Amsterdam en de Randstad. Een groot deel van de steden in de Flevopolder is gesitueerd nabij de kust en keren zich steeds meer naar de voormalige Zuiderzee toe. Almere, Almerehaven, Lelystad en Zeewolde kunnen gezien worden als nieuwe IJsselmeersteden, poldersteden aan het water. De Wieringermeer en de Noordoostpolder kennen geen nieuwe stadslandschappen aan de kust, alleen Urk als oude Zuiderzeestad. Kleine kernen liggen stelselmatig verspreid over de Noordoostpolder en de Wieringermeer.

De boerderijen in het landelijk gebied liggen kavel gerelateerd, zeer ritmisch langs de rechte wegen die de polder ontsluiten en verkavelen. Recreatieve activiteiten vinden vooral plaats in enkele jachthavens aan de kust en in de grote steden, voor de rest hebben de grote polders recreatief niet veel te bieden. Urk en Schokland zijn daarbij een uitzondering op de regel.

Beleving

Door de schaal van de verschillende grote polders en de rechtlijnige verkaveling is het heel duidelijk dat men zich op nieuw land bevindt. Vanaf de rechte dijken ervaart men aan de ene kant de weidsheid van de voormalige Zuiderzee en aan de andere kant de weidsheid van het ruim opgezette open polderlandschap. De zuidrand van de Flevopolder heeft deze ervaring van weidsheid echter helemaal niet. De weidsheid wordt verstoord door de grote hoeveelheden bos aangeplant aan de zuidzijde van de Flevopolder en de zichtbaarheid van de kust aan de overkant van de Randmeren.

In de Noordoostpolder en de Wieringermeer ligt de infrastructuur achter de dijk, bij de Noordoostpolder zelfs ver achter de dijk. Hierdoor is het besef van de dijk veel minder evenals het besef van het dreigende water achter de dijk. Het IJsselmeer is vanuit de polder niet zichtbaar. In de Flevopolder zijn een aantal belangrijke routes op de dijk gesitueerd waardoor het contact met het water overal aanwezig is.

Westermeerdijk, Noordoostpolder

Schepen achter dijk, Noordoostpolder

Verwijzing Zuiderzee, Noordoostpolder

Zuidelijk wiel, Wieringermeerdijk

Rechte wegen, Wieringermeer

Windturbines, Wieringermeer

Oostvaardersplassen, Almere

Pampushout, Almere

Open polder, Flevoland

3.4.2 Subkustidentiteiten Nieuwe land

Noordoostpolder

De Noordoostpolder is tussen 1937 en 1942 ingepolderd. De dorpen en boerderijen zijn aangelegd volgens de centrale plaatsen theorie (Christaller) met Emmeloord in het midden en kleinere dorpen op fietsafstand er omheen. Ook de wegen, boerderijen en kavels zijn tot in het detail doorontworpen in een concentrische spinnenweb-verkaveling. Het landschap bestaat voornamelijk uit akkerbouw, bollenteelt en boomgaarden.

De strakke verkaveling heeft echter onregelmatigheden zoals Urk en Schokland. Deze voormalige eilanden ademen een lange Zuiderzeehistorie uit maar zijn nu onderdeel van de polder.

De kustlijn van de Noordoostpolder is strak. Een lange rechte dijk scheidt de polder van het IJsselmeer. Doordat doorgaande wegen ver achter de dijk liggen is er geen zicht op het IJsselmeer. Deze wordt alleen beleefd vanaf het wandelpad op de dijk. Door de abrupte scheiding tussen land en water herbergen de kusten van de Noordoostpolder weinig natuurwaarden. De bossen bij Urk en Schokland bieden enige natuurwaarden. De grootste recreatieve trekkers van de polder zijn Urk met zijn historische kern en haven en het werelderfgoed van Schokland.

Wieringermeer

De Wieringermeerpolder is drooggemalen in 1930 bij gebrek aan landbouwgrond. Hierbij is het eiland Wieringen onderdeel van het vaste land geworden. De dorpen en kavels zijn gepland aangelegd volgens een ritmische matrix verkaveling. Middenmeer en Wieringerwerf zijn de grootste plaatsen in deze polder. Het wegennet is concentrisch aangelegd en de boerderijen zijn op vaste afstanden van elkaar gebouwd. De kust van de Wieringermeer is strak en rechtlijnig en biedt weinig natuurwaarden. Het Dijksgatsbosch en Robbenbos zijn hier echter uitzonderingen op. De weg is direct achter de dijk aangelegd waardoor het water niet zichtbaar is maar het besef van het IJsselmeer is er hierdoor wel, op de dijk kan enkel gewandeld worden. In het open en rechtlijnige landschap zijn weinig recreatieve trekkers met uitzondering van twee kleine jachthavens.

Flevopolder

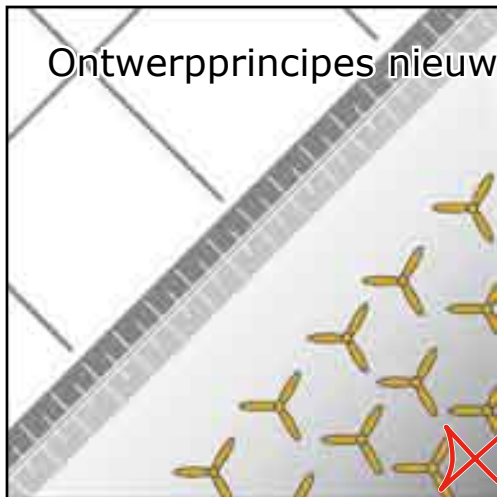
De Flevopolders vielen in 1968 droog. Hiermee is de kustlijn van het IJsselmeer verplaatst van Utrecht en Noord-Holland naar de Flevopolders. De grootste stedelijke druk ligt in Almere en Lelystad. Hierbij fungeert Almere vooral als voorstad van Amsterdam met als gevolg hiervan een grote verkeersstroom tussen beide steden. Zowel Almere als Lelystad liggen langs de IJsselmeer- en Markermeerkust maar zijn niet direct op het water gericht (met uitzondering van Almere Haven). Windturbines accentueren het contrast tussen land en water bij Lelystad.

De noordelijke kusten van Flevoland zijn strak en rechtlijnig. Op de dijken ligt een aantal belangrijke routes waardoor het contact met het water overal aanwezig is en lange vergezichten ontstaan. Voor de dijk is het water direct vrij diep waardoor er weinig natuurwaarden zijn. De Lepelaars- en Oostvaardersplassen, direct achter de dijk, hebben echter hoge natuurwaarden. De Oostvaardersplassen is een moerasgebied en overwintergebied van nationale en internationale waarde voor vele vogelsoorten als roerdomp, zilverreiger en lepelaar. Verder lopen er in het natuurgebied heckrunderen, koniksparden en edelherten rond.

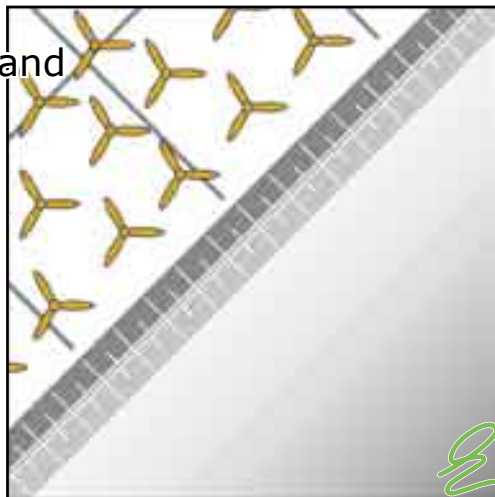
De zuidelijke kusten zijn minder strak in hun belijning. Buitendijks liggen vele kleine oeverlanden die de kust een iets natuurlijker uitstraling geven. Langs de kust zijn grote hoeveelheden bos aangeplant die het zicht op het water en de horizon wegnemen. Pas op de dijk is er contact met het water en Randmeren.

De bossen zijn een onderdeel van een groot aantal recreatiegebieden. Naast het gebruik als wandel- en fietsgebied is er een groot aantal campings en vakantieparken te vinden. Ook Walibi World en FlevOnice in Biddinghuizen zijn belangrijke recreatieve trekkers. De kusten herbergen een groot aantal jachthavens en stranden.

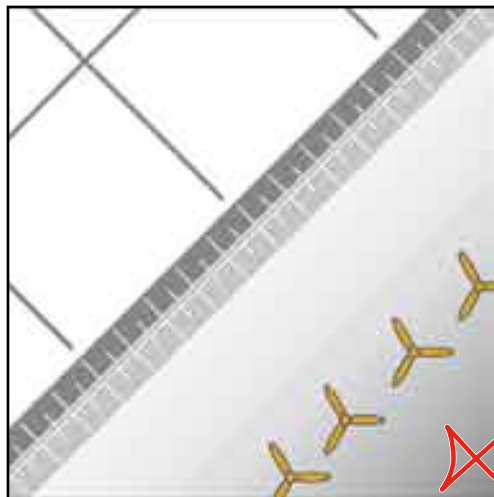
Ontwerpprincipes nieuwe land

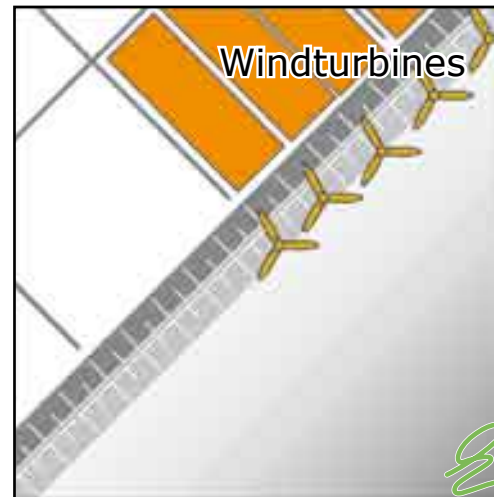
Windturbines regelmatig voor de dijk

Windturbines regelmatig achter de dijk

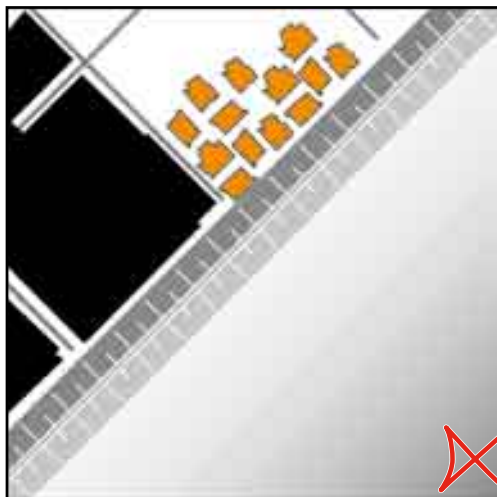

Lijn van windturbines voor de dijk

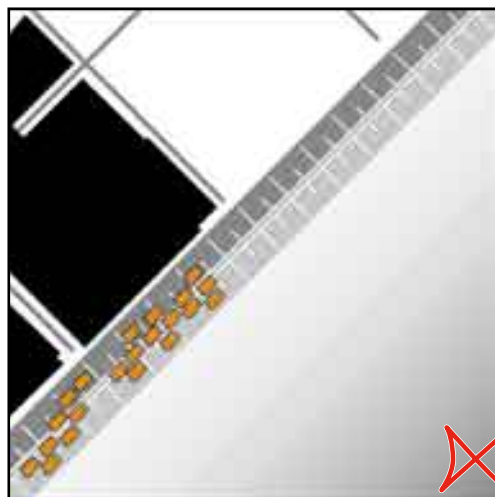

Windturbines

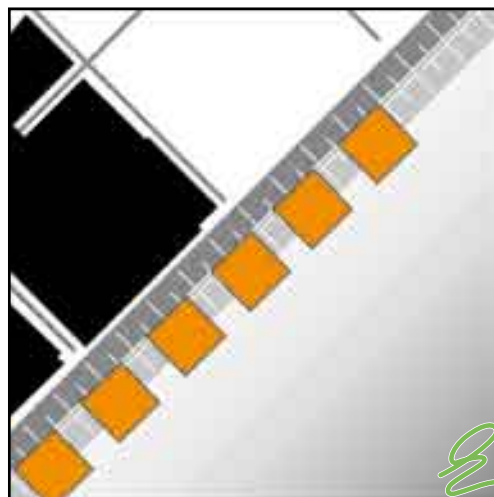
Koppeling aan stedelijke agglomeraties

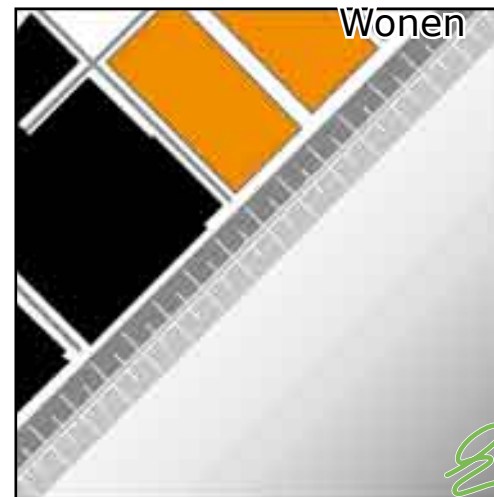
Kleinschalige uitbreiding

Kleinschalige bebouwing op de dijk

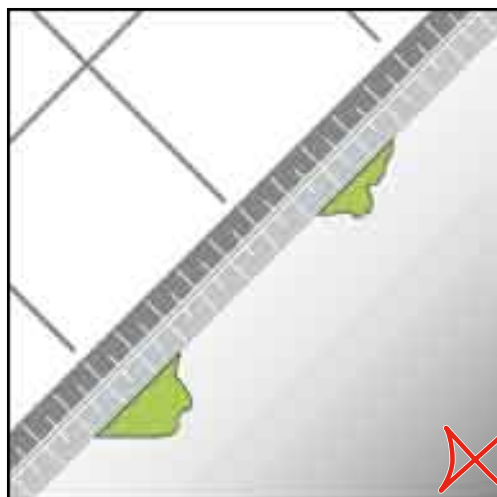

Grootschalige bebouwing op de dijk

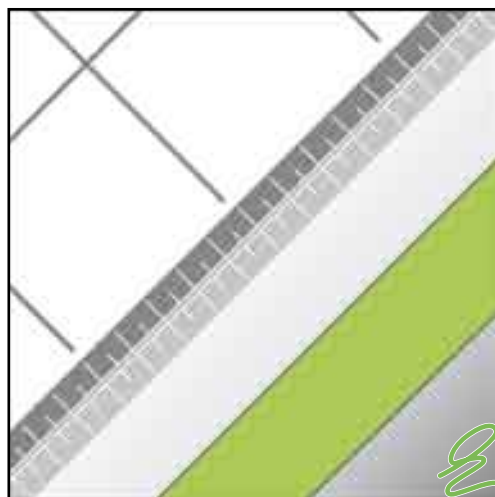

Wonen

Grootschalige uitbreiding

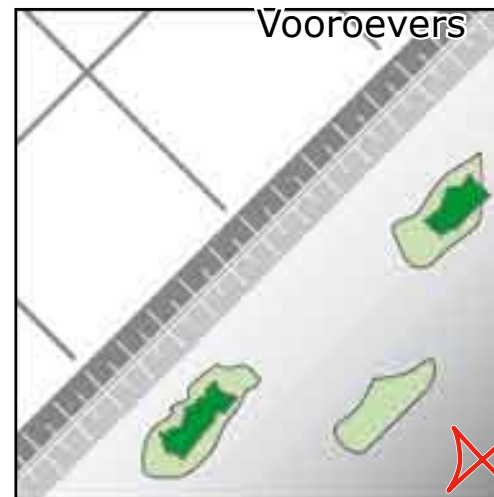
Kleinschalige organisch gevormde vooroevers

Grootschalige rechtlijnige vooroever los van de dijk

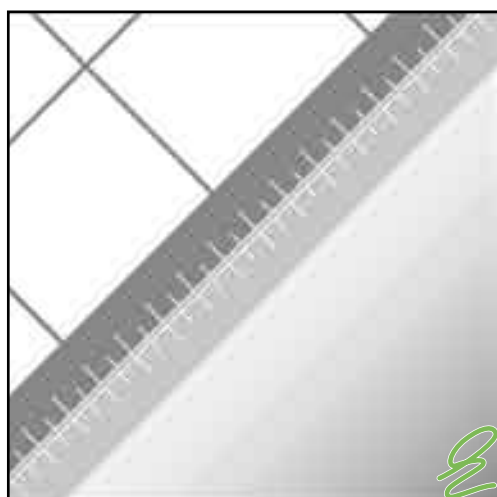

Grote organische vooroever

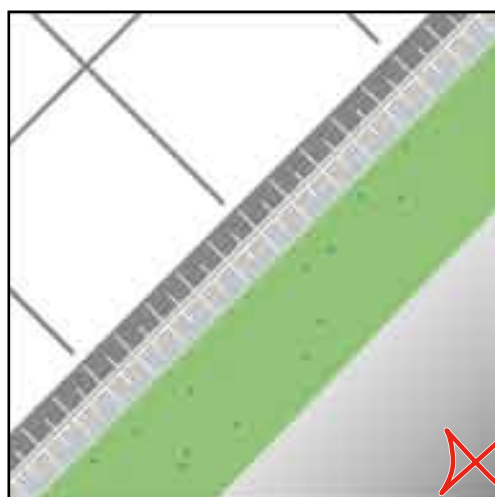

Vooroevers

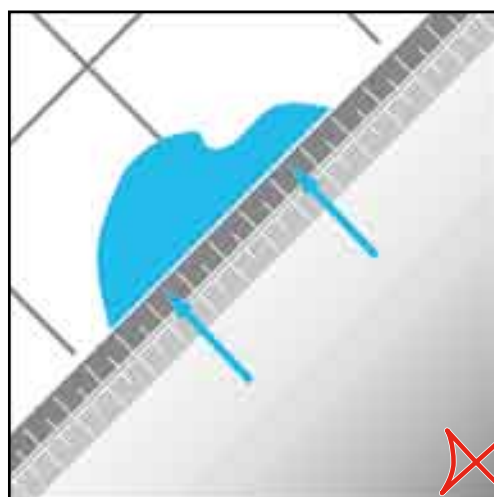
Kleinschalige begroeide eilanden

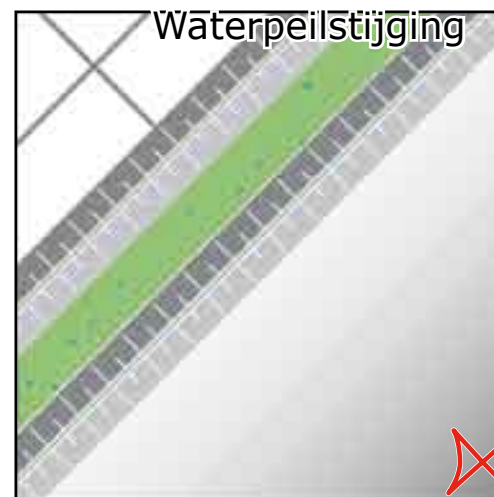
Verhoging van de dijk

Vooroever

Overslag over de dijk

Waterpeilstijging

Compartmentering

3.4.3 Ontwerpprincipes Nieuwe land

Karakteristieken

Het nieuwe land kenmerkt zich door symmetrie. Het land is betrekkelijk nieuw, zeer dynamisch, open en groots van opzet. Na Amsterdam hebben zich in westelijk Flevoland de grootste ontwikkelingen voorgedaan.

Langs de kust van het nieuwe land is het panorama veel eenduidiger dan langs het oude land. De rechtlijnigheid van de dijk en het landschap maakt de variatie aan panorama's veel geringer. De grootschaligheid en rechtlijnigheid vraagt om toepassing van specifieke ontwerpprincipes.

Windturbines

Windturbines zijn, in eerste instantie, door hun maat en schaal veel geschikter voor het grootschalige landschap van het nieuwe land. Door de windturbines op of vlak voor de dijk te plaatsen kan de rechtlijnigheid van de dijk extra kracht bijgezet worden. Wanneer ze verder in het IJsselmeer geplaatst worden gaat de relatie met het nieuwe land verloren. Daarnaast tasten de windturbines dan de grote openheid van het IJsselmeer zelf aan welke een belangrijk onderdeel is van het panorama vanaf de dijk en het contrast tussen land en water. Binnendijks kunnen windturbines de matrix-structuur of spinnenweb-structuur van de verkaveling accentueren.

In plaats van de windturbines in een lijn op de dijk te plaatsen kunnen ze gebruikt worden om gebieden te markeren. Stedelijke agglomeraties kunnen geaccentueerd worden. Hierbij moeten de molens echter niet als solitair geplaatst worden. Een enkele molen als landmark verliest naast de weidsheid van de grote dijk zijn zeggingskracht.

Verstedelijking / Bebouwing

Kenmerkend voor het nieuwe land is de grootschalige, regelmatige en rationele opzet van het landschap. Stedelijke uitbreidingen direct achter de dijk zouden aan moeten sluiten bij deze karakteristieken. Dit betekent: grotere korrel van de gebouwen en een opzet die qua maat en schaal aansluit bij de kwaliteiten van de plek. Deze uitbreidingen zouden eveneens aan moeten sluiten bij bestaande stedelijke agglomeraties. Bouwen op de dijk biedt interessante mogelijkheden om de relatie tussen stad en water te versterken. Uitgangspunt is een grote maat en regelmaat van de bebouwing die aansluit bij de karakteristieken van het nieuwe land. Daarnaast geldt dat de dijk als continue lijn herkenbaar moet blijven. Hier is eveneens gewenst nieuwe bebouwing zoveel mogelijk bij stedelijke agglomeraties te concentreren.

Vooroevers / Eilanden

Voor de kust van het nieuwe land geldt dat vooroevers toegepast kunnen worden in een maat, schaal en vorm die aansluit bij de karakteristieken van het nieuwe land. Dit betekent dat vooroevers hier mogelijk zijn mits zij over een grote lengte en in een rechte, strakke vormgeving worden toegepast. Daarbij verdient het de voorkeur de vooroevers los van de dijk te leggen, op enige afstand, zodat het karakter van de harde overgang tussen dijk en water (die zo kenmerkend is voor kust van het nieuwe land) gehandhaafd blijft. Hierdoor vervaagt het onderscheid tussen vooroever en eiland. Ook voor de kust van het nieuwe land geldt dat opgaande begroeiing op eventuele vooroevers ongewenst is.

Eilanden voor het nieuwe land komen in de huidige situatie niet voor. Het nieuwe land is feitelijk zelf een man-made eiland. Nieuwe eilanden voor de Flevolandse kust dragen niet bij aan het versterken van de kustidentiteit. Juist de scherpe overgang tussen grootschalig land en grootschalig water is hier karakteristiek.

Als er toch eilanden direct voor het nieuwe land worden gerealiseerd dan dienen ze qua schaal en vormgeving te reageren op de karakteristieken van het nieuwe land.

Waterpeilstijging / Dijkverbetering

Het nieuwe land staat symbool voor de Nederlandse overwinning op het water. Het toelaten van overslag over de dijk zou deze grote triomf ondermijnen. Daarnaast moet het overslag-water achter de dijk opgevangen worden. Er zijn langs de kust van het nieuwe land weinig aanleidingen om opslag van overslag-water toe te staan of in te passen. Het nieuwe land bestaat uit grote gebieden die in één keer ontwaterd zijn. Dit in tegenstelling tot de verschillende kleine in- en aanpolderingen van het oude land. Compartimentering in de vorm van nieuwe dijken parallel aan de oude dijken zou de grote, open, vlakke structuur van het nieuwe land ontkrachten.

Kenmerkend voor het nieuwe land is de lange, rechte dijk met het open landschap aan een zijde en het IJsselmeer aan de andere zijde. De dijk is daarin een sterke barrière en scheidslijn. Vooroevers zouden deze scheidslijn en barrière tussen land en water vervagen. Ophogen van de dijk benadrukt daarentegen de grootsheid van de dijk en versterkt juist de barrière tussen land en water. Door vooroevers een bepaalde afstand van de originele dijk te geven zal de scherpe barrière behouden blijven.

Wieringermeerdijk ter hoogte van het Dijkgatsbosch

3.4.4 Ontwerpprincipes per subkustidentiteit

Noordoostpolder

Windturbines kunnen de spinnenweb-structuur van het nieuwe land accentueren door een opstelling die qua patronen aansluit op de kavelstructuur. Een andere mogelijkheid is het markeren van de randen en overgangen van de polder door plaatsing op de dijken.

Buitendijkse bebouwing of uitbreidingen op de dijk zijn in de Noordoostpolder niet gewenst. Dit zou afbreuk doen aan de zorgvuldig ontworpen structuur van het landschap en het strakke karakter van de kustlijn. Ook vooroevers zijn hier om dezelfde reden niet gewenst. Om de kracht en stoerheid van de dijken te handhaven is dijkverhoging de enige juiste maatregel tegen peilstijging.

Wieringermeer

De Wieringermeerpolder is karakteristiek mede door het grote aantal windturbine opstellingen. Dit kan worden versterkt door een groot gebaar te maken in de vorm van een groot windpark. Bebouwing op of achter de dijk biedt nieuwe kansen voor de polder maar moet in vorm en grootte aansluiten bij het rechtlijnige karakter van de polder.

Evenals in de Noordoostpolder is dijkverhoging de beste maatregel tegen peilverhoging en zijn vooroevers langs deze strakke kustlijn niet gewenst.

Flevopolders

De Flevopolders herbergen de hoogste concentratie aan windturbines in Nederland. Hierdoor zijn deze polders uitermate geschikt voor de ontwikkeling van een groot windpark. Om de openheid van het Markermeer en IJsselmeer en het gevoel van vrijheid te handhaven is het raadzaam om turbines alleen op land te ontwikkelen.

Met de grote stedelijke druk tussen Amsterdam en Almere zijn buitendijkse uitbreidingen denkbaar. Ook in Lelystad kan bebouwing op of achter de dijk het contact met het water vergroten. Het is hierbij van belang aan te sluiten bij het grootschalige en regelmatige karakter van de polder.

Vooroevers voor natuur kunnen ontwikkeld worden in samenhang met nieuwe bouwlocaties. Vooroevers dienen qua vormgeving aan te sluiten bij het rechtlijnige karakter en de strakke overgang tussen land en water. Daarbij kan bij de uitwerking onderscheid gemaakt worden tussen de noordkust (lange rechte lijnen en de zuidkust (meer gevarieerde oeverlijn). Dijkverhoging is ook in Flevoland de beste maatregel tegen peilverhoging.

IJsselmeer

Markermeer

Ketelmeer

IJssel delta

Kampen

Elburg

Flevoland

Veluwe meer

Nunspeet

IJmeer

Harderwijk

Zeewolde

Wolderwijd

Veluwe

Utrechtse heuvelrug

Gelderse Vallei

Huizen

Gooimeer

Almere Haven

Femmeer

Bunschoten
Spakenburg

3.5 Randmeren

3.5.1 Kustidentiteiten Randmeren

De Randmeren zijn door de aanleg van de Flevopolder, min of meer, afgesloten van het IJsselmeer. Ze vormen de waterpartij tussen het oude land en de Flevopolder. Wanneer we spreken over de kustidentiteit van de Randmeren bedoelen we het oude land ten zuiden van de Flevopolder van het Gooimeer bij Naarden tot aan het Ketelmeer bij Kampen en het nieuwe land van Zuid Flevoland. Door de aanleg van de Flevopolder heeft dit gebied een totaal nieuwe betekenis gekregen.

Natuurlandschap

De kust van de Randmeren kenmerkt zich door de grote verscheidenheid aan oude en nieuwe landschappen. De Veluwe en Utrechtse Heuvelrug raken aan de Randmeren. Tussen de twee hoge stuwwallen ligt de lager gelegen Gelderse Vallei met de oude polders van Bunschoten-Spakenburg. Aan weerszijden van de twee stuwwallen ligt het veengebied rondom Muiden en de polders bij Kampen. De hoogteverschillen langs de Randmeren brengen een grote variatie aan natuurlandschappen met zich mee, van open veen-weide landschap tot dicht bosgebied. De Zuidkust van Flevoland is betrekkelijk nieuw maar heeft een hoge natuurwaarde ontwikkeld door de aanleg van grote boscomplexen. De Randmeren zelf zijn van groot belang voor watervogels. Verscheidene kleine eilandjes in de meren worden gebruikt als foerageer en rustgebied.

Cultuurlandschap

De verscheidenheid aan landschappen rondom de Randmeren brengen verschillende cultuurlandschappen met zich mee. Langs de oude kust van de Randmeren liggen veenweide landschappen bij Elburg en Bunschoten, de bosgebieden bij Huizen, de houtwallen bij Doornspijk en de rivierdelta bij Kampen. Al deze landschappen zijn van cultuurhistorische waarde door hun ouderdom, karakteristieke opbouw en ontstaansgeschiedenis. Naast cultuurhistorisch waardevolle landschappen is de zuidkust rijk aan oude voormalige Zuiderzeesteden. Deze steden zijn door de aanleg van de Flevopolder in een nieuwe context geplaatst. De directe relatie met het open water van het IJsselmeer is verloren. Daarvoor in de plaats zijn de steden onderdeel geworden van de kleinere ruimtes die de Randmeren vormen en kijken ze uit op de zuidkust van Flevoland. Hoewel de oude centra en historische havens nu onderwerp zijn voor recreatievaart op de Randmeren, laten ze nog steeds een stuk Zuiderzeegeschiedenis zien.

Stadslandschap

Langs de oude kust van de Randmeren is een verscheidenheid aan stedelijke structuren te vinden: oude Zuiderzee steden (Huizen, Harderwijk en Kampen), vestingsteden (Naarden, Elburg) en dorpen op de hoger gelegen Veluwe of Utrechtse Heuvelrug (Bussum en Nijkerk). Het stadslandschap ten zuiden van de Randmeren heeft een betrekkelijk hoge dichtheid van kleinere kernen. Richting het Gooi en Amsterdam wordt de stedelijke structuur een stuk chaotischer, groter en drukker. Ten noorden van de Randmeren is de kust, met uitzondering van Zeewolde en Almere Haven, vrijwel onbebouwd. De grootste concentraties van stadslandschappen zijn te vinden op de Veluwe en de Utrechtse heuvelrug. In de nattere polders is bebouwing grotendeels agrarisch van aard en zeer kleinschalig.

Aan de kust vindt men hier en daar een jachthaven met bijbehorende vakantiehuizen.

De Randmeren staan in verbinding met het IJsselmeer en zijn daardoor onderdeel van een nationaal vaargebied. De vele dorpen en steden langs het water, jachthavens en verblijfsrecreatie maken de Randmeren tot een van de grootste recreatieve attracties in het IJsselmeergebied. Langs de kust zijn veel stranden te vinden. Recreatieparken als Walibi World en het Dolfinarium in Harderwijk bieden mogelijkheden tot dagrecreatie.

Beleving

Door de inpoldering van Flevoland worden de oude kusten anders beleefd dan voorheen. De weidsheid van het IJsselmeer is vervangen door meren met een kleinere maat en schaal en kortere zichtlijnen. Overal heeft men visueel contact met het nieuwe en het oude land. Dit alles draagt bij aan de ervaring dat het hier een binnenmeer betreft en niet dat de Randmeren een onderdeel zijn van een veel groter geheel; de voormalige Zuiderzee. Een aantal factoren spelen hierin een rol:

1. De brede strook beplanting aan de zuidkust van de Flevopolder geeft de voormalige Zuiderzee een horizon waardoor de weidsheid verloren gaat. Deze continue confrontatie maakt het onmogelijk om een voorstelling te maken van de voormalige Zuiderzee.
2. De Randmeren zijn onder te verdelen in Eemmeer, Gooimeer, Nuldernauw, Nijkerkernauw, Wolderwijd, Veluwemeer, Drontermeer en Vossenmeer. Deze sequentie maakt samen met een groot aantal sluizen en bruggen verschillende kleinere deelgebieden.
3. De vele kleine eilanden in de Randmeren verkleinen de ruimte.

Het water van de Randmeren is grotendeels zichtbaar vanaf de kust. Delen van de oude Zuiderzeekust liggen hoger. Hier zijn geen dijken die het zicht op de Randmeren ontnemen. In de Flevopolder zijn belangrijke routes op de dijk gesitueerd waardoor het water direct beleefbaar is.

Zicht over Veluwemeer, Doornspijk

Polder bij Doornspijk

Nijkerkersluis, Nijkerkernauw, Nuldernauw

Zicht op Nuldernauw

Jachthaven en vakantiehuizen, Horst

Overgang naar Veluwe, Nunspeet

Aanlegplaats bij Roggebotsluis

Terpen Vossenwaard bij Kampen

Revebos langs Drontermeerdijk

3.5.2 Subkustidentiteiten Randmeren

IJssel Delta (Drontermeer/Vossemeer)

De IJsseldelta is gelegen tussen Elburg en Genemuiden en is ontstaan uit rivierklei- en zandafzettingen van de IJssel. Het gebied bestaat uit vlakke open weide landschappen met onregelmatige verkaveling. Verschillende dijkringen laten de geschiedenis van aanpoldering zien. In de polders en waarden zijn solitaire boerderijen vaak op terpen aangelegd, ze liggen verspreid in het landschap. De voormalige Hanzestad Kampen is de enige grote kern in het gebied.

De kusten langs de IJsseldelta zijn grillig door de vele buitendijkse oeverlanden en eilandjes. Vooral de kusten langs Kampereiland herbergen grote oeverlanden, bestaande uit aangeslibd zand, met hoge natuurwaarden (het Zwarte meer). De polders zijn belangrijke foerageergebieden voor weidevogels.

Verschillende dijken beschermen het land tegen overstromingen. De dijken zijn hier alleen met de fiets en te voet toegankelijk, er is relatief weinig contact met het water. De open ruimte van het Ketelmeer creëert op enkele plekken vergezichten. Op andere locaties zijn de boscomplexen van het Roggebotzand en Revebos in Flevoland duidelijk zichtbaar waardoor het gevoel van weidsheid verloren is gegaan.

Het gebied is slecht toegankelijk met de auto en ademt daardoor rust en ruimte uit. Er zijn vrijwel geen recreatieve trekpleisters te vinden. Het gebied moet het hebben van extensieve recreatie in de vorm van fietsen en wandelen. Kampen is daarentegen een recreatief knooppunt door haar historische haven en binnenstad.

Veluwe (Veluwemeer / Wolderwijd / Nuldernauw)

De kusten van de Veluwe bevinden zich tussen Nijkerk en Elburg. Deze subkustidentiteit bestaat uit een bijzondere opeenvolging van gradiënten en landschappen. De hooggelegen bossen van de Veluwe veranderen in een coulisselandschap op de flanken rondom Nijkerk, Harderwijk en Nunspeet, om daarna over te gaan in lager gelegen open weidelandschap. De hele kustlijn ligt boven NAP waardoor er vrijwel geen dijken in het gebied aanwezig zijn. Hierdoor is er direct contact met de Randmeren. Harderwijk was voor de inpoldering van Flevoland een belangrijkste Zuiderzeestad maar heeft een nieuwe functie gekregen als recreatief centrum langs de Randmeren. Vele jachthavens, stranden (strand Nulde, strand Horst) en campings geven het bewijs dat het gebied populair is onder waterrecreanten. Vooral de Randmeren worden drukbezocht, evenals de historische binnenstad van Harderwijk en Elburg en het dolfinarium.

De beleving van het water verschilt langs deze kusten. Het Nuldernauw is erg smal en heeft meer het karakter van een brede rivier dan een meer. De weidsheid van het water is beter te beleven op het Wolderwijd en Veluwemeer. Desondanks is de kust van Flevoland altijd dichtbij en hebben de meren een besloten karakter door de bosrijke zuidrand van Flevoland.

Gelderse Vallei (Eemmeer / Nijkerkernauw)

Het gebied van de Gelderse Vallei bevindt zich tussen Huizen en Nijkerk. Het bestaat uit laaggelegen veenweide landschappen. De polders zijn erg open en vrijwel onbebouwd met Bunschoten Spakenburg en wat kleinere dorpen als uitzondering. De kust wordt omgeven door een dijk die de slingerende kustlijn volgt. Buitendijks liggen hier en daar kleine vooroevers. Het gebied heeft door de rust en openheid natuurwaarde voor weidevogels. Ook de monding van de Eem in het Eemmeer is vanuit ecologisch oogpunt een interessant gebied.

De recreatie is extensief, langs de kust liggen enkele jachthavens en campings. Bunschoten Spakenburg is aantrekkelijk met haar historische haven en centrum.

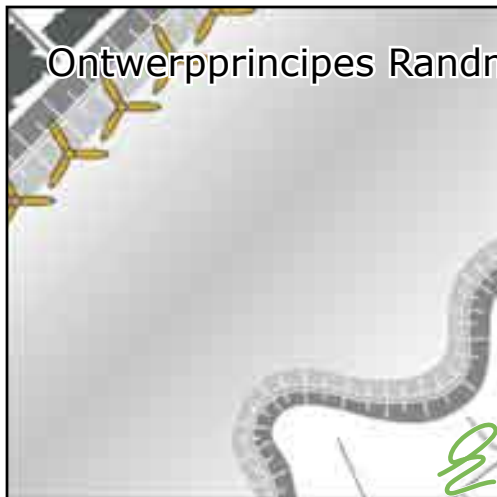
Het open landschap kende voor de inpoldering van Flevoland lange panorama's. Nu is er zicht op de Eemmedijk van Flevoland met daarop windturbines.

Utrechtse Heuvelrug (Gooimeer)

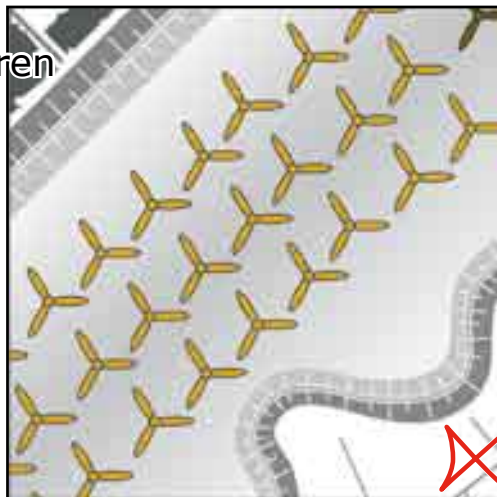
Deze subkustidentiteit is vrij smal, het loopt van Naarden tot Huizen. De stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug komt op deze plek uit in de voormalige Zuiderzee. Het landschap steekt op deze plek enkele meters boven het water uit en levert een mooi beeld op vanuit Flevoland. Door de hoogte zijn hier geen dijken aangelegd. Direct langs de kust liggen lager gelegen oevers. De korte gradiënt van water naar stuwwal en daarop gelegen bosgebieden is waardevol.

Rondom de voormalige Zuiderzeestad Huizen zijn een groot aantal recreatieve voorzieningen zoals een strand, jachthaven en verblijfsrecreatie. Ook de bossen hebben een hoge recreatieve aantrekkingskracht.

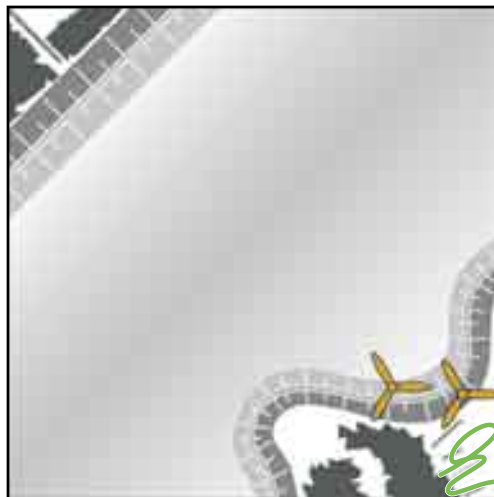
Ontwerpprincipes Randmeren

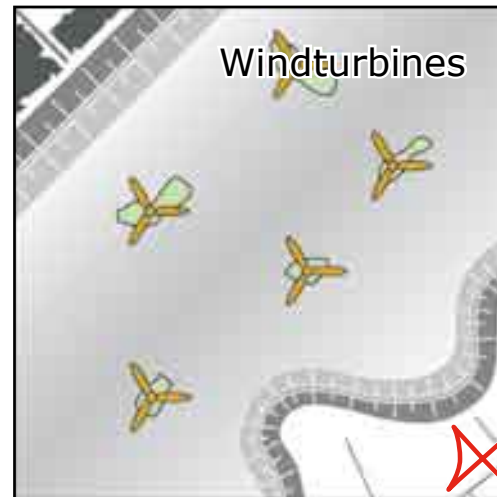
Windturbines op de dijk van het nieuwe land

Windturbines regelmatig in het randmeer

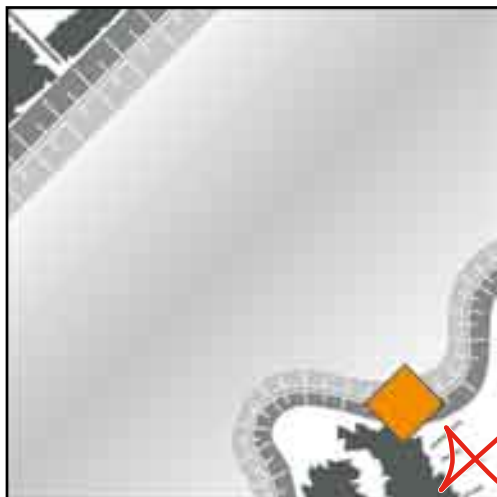

Markering overgang hoog - laag

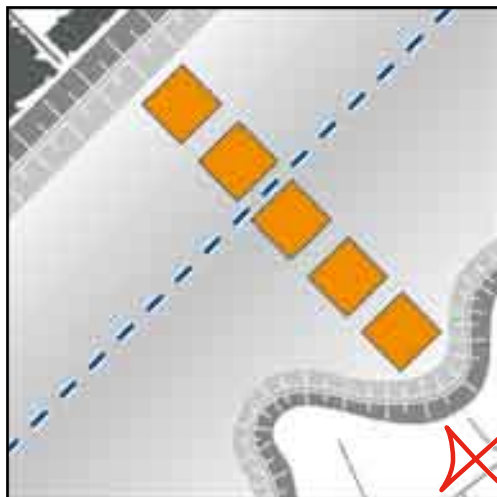

Windturbines

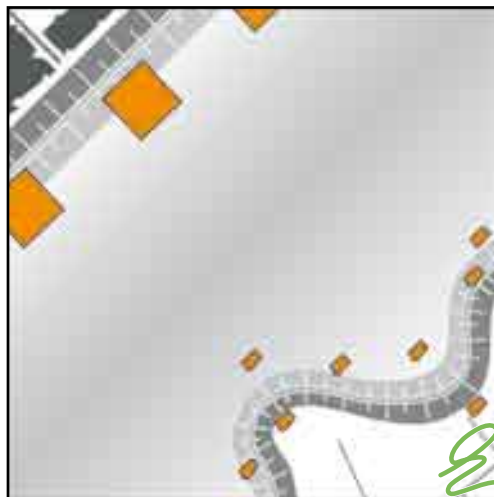
Onregelmatig op kleine eilanden voor de kust

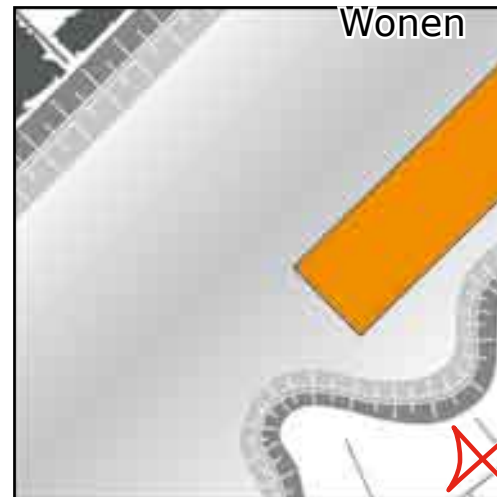
Grootschalige bebouwing als markering

Voorkomen verbinding oude en nieuwe land

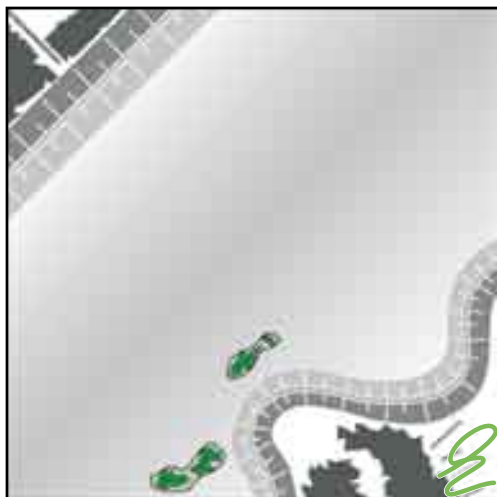

Oude land - kleinschalig
nieuwe land - grootschalig

Wonen

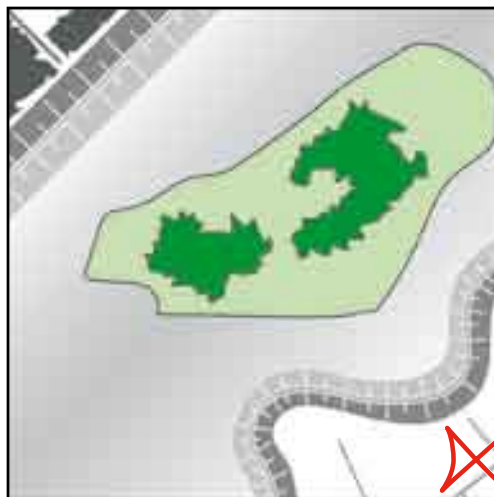
Grootschalige bebouwing in het water

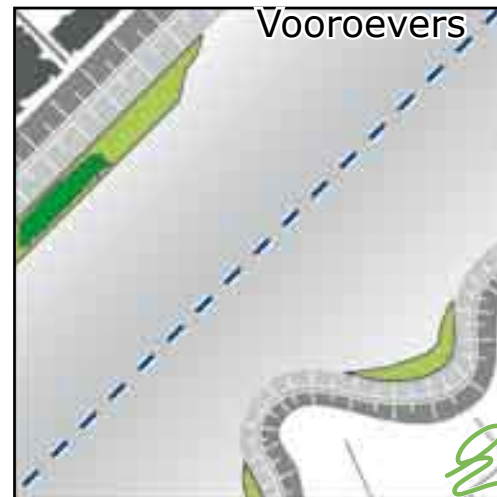
Begroeiing op eiland bij hogere begroeide land

Kleinschalige vooroevers

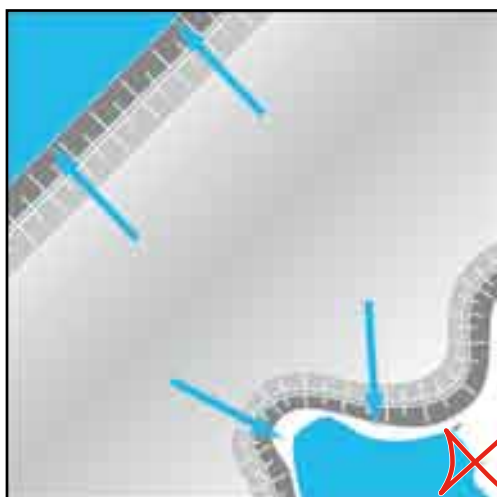

Grootschalig begroeid eiland

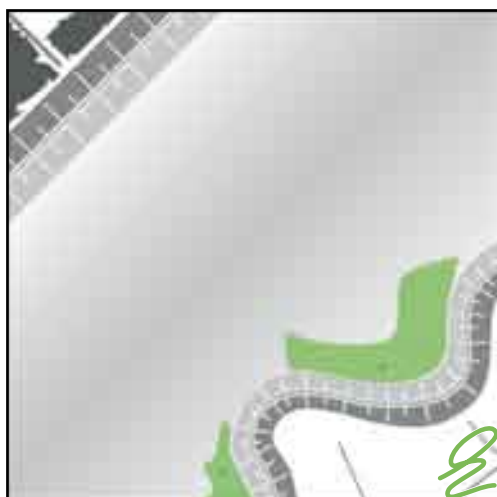

Vooroevers

Voorkomen verbinding oude en nieuwe land

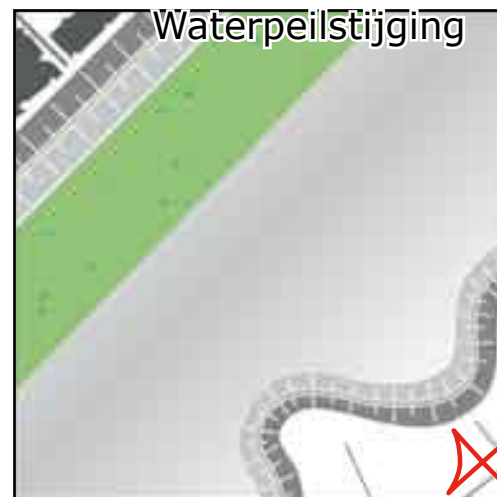
Toestaan overslag

Kleine vooroevers bij oude land

Compartmentering oude land

Waterpeilstijging

Grote diepe vooroevers voor het nieuwe land

3.5.3 Ontwerpprincipes Randmeren

Karakteristieken

De samenvattende kustidentiteit van de Randmeren heeft een grote verscheidenheid aan subkustidentiteiten. Oude land en nieuwe land liggen hier vlakbij elkaar, de maat is veel kleiner en het geheel wordt tastbaar.

De kust van het nieuwe land is grotendeels begroeid en vormt een groene muur achter de rechte dijk.

De kust van het oude land kent hoge delen zoals de uitlopers van de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe evenals laaggelegen veenweidegebieden. Langs het oude land vindt men ook de oude Zuiderzeesteden welke door het nieuwe land hun relatie met de zee grotendeels kwijt zijn geraakt.

Windturbines

De kleinschaligheid van de Randmeren vraagt om een bewuste omgang met windturbines. Hun maat en schaal is al snel te groot voor het veel kleinschaligere landschap van de Randmeren. Het plaatsen van windturbines aan weerszijden van de Randmeren wordt om die reden afgeraden. De totale grootte van het windturbinepark zal dan de kleinschaligheid van de Randmeren ontkrachten.

De Randmeren zijn niet breed genoeg om windturbines op eilanden in het water toe te staan. De grote windturbines zullen de kleinschalige, archipelachtige eilanden-structuur van de Randmeren overschaduwen. Solitaire of kleine clusters met windturbines kunnen wel markante punten weergeven. Zo zouden zij een stadssilhouet kunnen aangeven.

Verstedelijking / Bebouwing

De kleinschaligheid van de Randmeren kan kleinschalige woningbouw herbergen. Deze woningbouw zou dan op de kleinschalige archipel-structuur van de eilanden moeten aansluiten. Bij buitendijks bouwen moet er echter wel zorg voor gedragen worden dat het oude land en nieuwe land niet met elkaar verbonden worden.

Grootschalige verstedelijking kan al snel de kleinschalige structuur van de Randmeren overschaduwen. Door maar één zijde van de Randmeren tegelijk te bebouwen kan dit voorkomen worden. Hierbij kan aan de kust van het nieuwe land iets grootschaliger gebouwd worden dan aan de kust van het oude land. Aan de kust van het oude land kunnen de landschappelijke structuren aangewend worden voor de situering van woningbouw. Zo kunnen nieuwe uitbreidingen op de overgangen van hoog naar laag gesitueerd worden om deze te markeren.

Vooroevers / Eilanden

Voor de vooroevers / eilanden gelden in veel opzichten dezelfde overwegingen als bij bebouwing. Grote vooroevers en eilanden zullen de kleinschaligheid van de Randmeren ontkrachten. Er moet zoveel mogelijk aansluiting gezocht worden bij de kleinschalige archipelachtige structuur van de eilanden in de Randmeren. Hierbij moet eveneens een verbinding tussen het oude land en nieuwe land voorkomen worden. Daarnaast moet de vorm van de vooroevers / eilanden bij het oude land veel grilliger van aard zijn. Bij het nieuwe land kan de vooroever er rechtlijniger uitzien. Hiermee wordt de scheiding tussen de twee verschillende kusten versterkt en wordt aangesloten bij het achterliggende oude of nieuwe land.

Waterpeilstijging / Dijkverbetering

De waterpeilstijging zal voor de al aanwezige eilandjes grote gevolgen hebben. Er ontstaat dan de mogelijkheid nieuwe eilanden aan te leggen volgens de hiervoor besproken ontwerpprincipes.

Door de grote variatie aan subkustidentiteiten kunnen langs de Randmeren ook verscheidende soorten dijkverbetering worden toegepast. Overal langs de Randmeren kunnen vooroevers worden aangelegd, mits in de stijl van het achterliggende oude of nieuwe land.

Bij zowel het nieuwe land als bij de lagere delen van het oude land kan de dijk opgehoogd worden om zo de scheiding tussen water en land zichtbaar te maken.

Bij het oude land is overslag geen optie omdat daar hoger Nederland uitmondt in de Randmeren en overslag niet echt meer een rol speelt sinds de aanleg van de Flevopolder. Bij het nieuwe land is overslag eveneens geen optie door de grote hoeveelheden begroeiing achter de dijken. Deze geven geen aanleiding om overslagwater op te vangen.

3.5.4 Ontwerpprincipes per subkustidentiteit

IJsseldelta

Windturbines zijn in dit gebied niet gewenst omdat ze de openheid van het gebied aantasten. Ook buitendijkse bebouwing doet afbreuk aan de rust en openheid van het landschap en het eeuwenoude systeem van opslibbing en aanpoldering en is daarom niet aan te bevelen in dit gebied. Natuurontwikkeling kan plaatsvinden in vooroevers en eilandjes voor de kust. Deze vooroevers zijn tevens een belangrijke maatregel voor peilverhoging. Ook kan compartimentering door aanleg van nieuwe dijkkringen bescherming bieden tegen peilstijgingen.

Veluwe

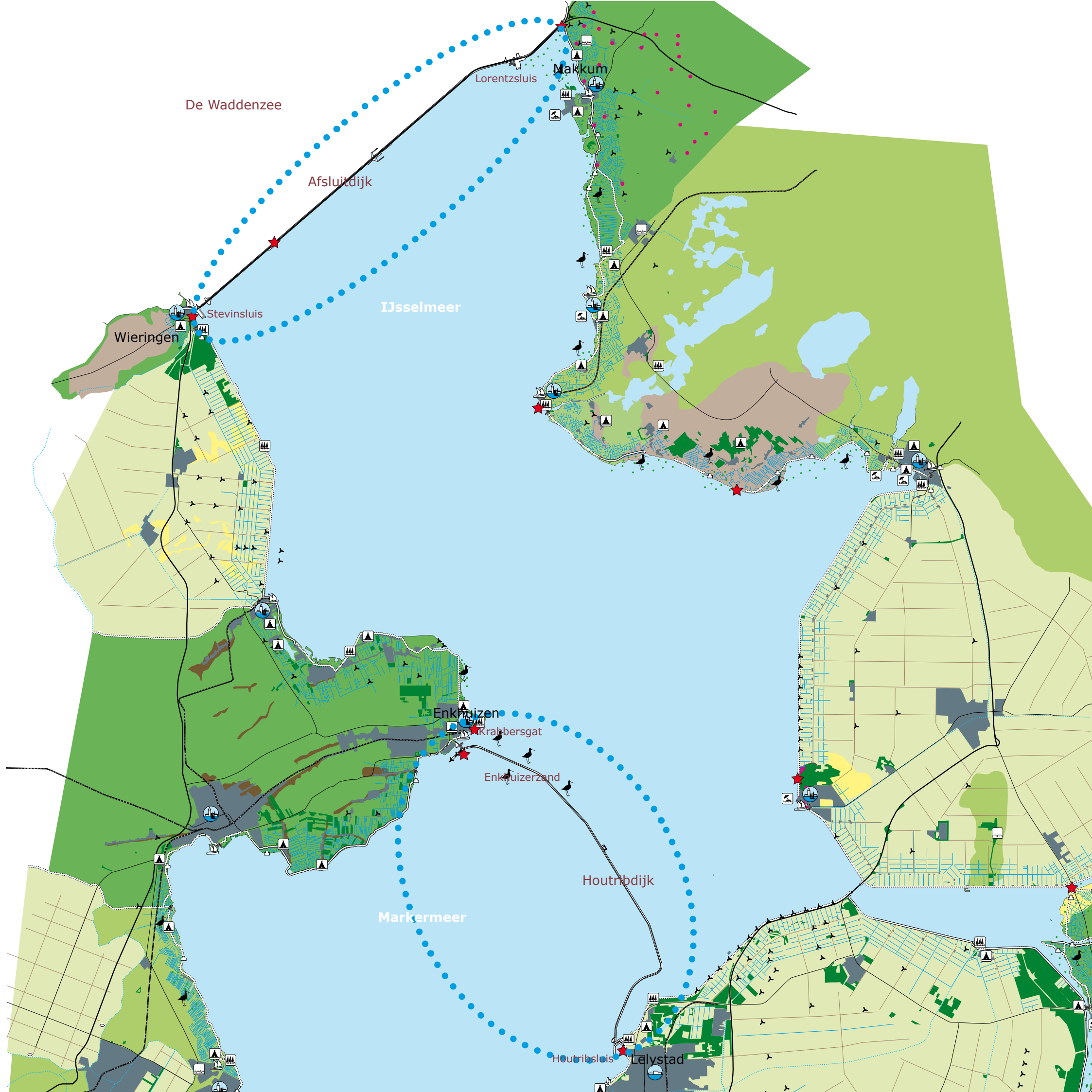
Omdat er in deze subkustidentiteit vrijwel geen dijken zijn geplaatst is het aanleg van een dijk direct langs de kust geen geschikte oplossing voor peilstijging wel is het denkbaar een dijk iets verder landinwaarts te plaatsen. Zo blijft de geleidelijke overgang van hoog naar laag tot in de Randmeren zichtbaar en wordt ze niet door een dijk onderbroken.

Gelderse Vallei

Om het contrast met Flevoland te behouden is het raadzaam ook hier geen windturbines te plaatsen, het landschap zou dan nog meer aan openheid inboeten. Ook bebouwing buitendijks is niet gewenst gezien de beperkte maat van de Randmeren. Het ontwikkelen van kleine oeverlanden is mogelijk langs de monding van de Eem. Geschikte maatregelen voor peilstijging zijn in deze subkustidentiteit compartimentering, aansluitend bij de opbouw van bestaande posters.

Utrechtse Heuvelrug

Windturbines zijn in deze subkustidentiteit niet gewenst om het contrast met windrijk Flevoland te behouden. Buitendijks wonen is niet aan te raden om het Gooimeer niet te versmallen. De natuurwaarden van bestaande vooroevers kunnen worden versterkt. Maatregelen tegen peilstijging zijn gezien de natuurlijke hoogte hier niet nodig.

De Waddenzee

Afsluitdijk

Lorentzsluis

Makkum

Stevinsluis

IJsselmeer

Wieringen

Enkhuizen

Krabbersgat

Enkhuizenzand

Houtribdijk

Markermeer

Houtribsluis

Lelystad

3.6 Afsluitdijken

3.6.1 Kustidentiteiten Afsluitdijken

De gehele transformatie van Zuiderzee in IJsselmeer was niet gelukt zonder de Afsluitdijk en de grote inpolderingen. De Afsluitdijk heeft door zijn vorm en functie een eigen kustidentiteit. Ondanks een andere oorspronkelijke functie heeft de Houtribdijk een vergelijkbare identiteit als de Afsluitdijk. De Houtribdijk was oorspronkelijk aangelegd voor het inpolderen van de Markerwaardpolder maar doordat dat project niet door is gegaan heeft zij een vergelijkbare kustidentiteit verkregen als de Afsluitdijk.

Eigenlijk zijn er nog meer dijken die tot deze kustidentiteit gerekend zouden kunnen worden. De omringende dijk van de Flevopolder, de scheidingsdijk van west en oost Flevoland en de IJsselmeerdijken van de Noordoostpolder en de Wieringermeer hadden in het begin dezelfde functie als de Houtribdijk. Zij behoren echter na de daadwerkelijke inpoldering tot andere kustidentiteiten toe.

Natuurlandschap

De totale oppervlakte van de twee afsluitdijken is zeer gering en het voor- of achterland weinig tot niet aanwezig. Voor het natuurlandschap zijn ze echter van grote invloed geweest. Door de Afsluitdijk is het zoute water in zoet water veranderd. Bovendien is het waterpeil van het IJsselmeer nu constant. Hierdoor zijn totaal andere natuurwaarden in de meren en langs de oevers ontstaan. Ondiepe plekken langs de dijken en op de dijken zelf bieden kansen voor natuurontwikkeling.

Cultuurlandschap

De Afsluitdijk en de Houtribdijk hebben, evenals de grote polders, qua historie niet veel waarde maar als symbool van de Nederlandse strijd tegen het water des te meer. De Afsluitdijk is een uniek staaltje waterstaatkundig vernuft. Het door Dudok ontworpen uitzichtpunt op de Afsluitdijk wordt door veel toeristen bezocht. Ook de verschillende schutsluizen zijn van grote waterstaatkundige en cultuurhistorische waarde.

Stadslandschap

De twee dijken hebben naast een functie als afsluiting ook een functie als verbinding. Dagelijks rijden er duizenden auto's over de twee dijken. Ondanks dat ze in het landelijke, zelfs aquatische gebied liggen behoren ze voor een groot deel tot het stedelijke landschap. Ruimte voor rust en bezinning is langs de twee dijken vrijwel onmogelijk. Naast infrastructuur over de weg zijn de twee dijken ook van belang voor de scheepvaart die hier in de sluizen de enige mogelijkheid ziet om het IJsselmeer en het IJmeer/Markermeer te verlaten of te bereiken.

Beleving

Vanaf de dijken is er een weids uitzicht over de meren waardoor er een gevoel van ruimte en vrijheid ontstaat. Vooral bij de Houtribdijk rijdt men over een pad door het water. De vergezichten creëren een optimale beleving van het water.

3.6.2 Subkustidentiteiten Afsluitdijken

Afsluitdijk

De 32 kilometer lange Afsluitdijk sluit sinds 1932 het IJsselmeer af van de Waddenzee. Het tracé loopt van Den Oever in Noord-Holland naar Zurich in Friesland en is daarmee een belangrijke route tussen Noord-Holland, Friesland en Groningen.

De dijk heeft weinig natuurwaarden met uitzondering van enkele vooroevers langs de IJsselmeerzijde. Op de dijk zelf worden de kades beschermd door grote blokken. Tussen deze blokken zijn enige natuurwaarden ontstaan, ze worden ondermeer gebruikt door verschillende watervogels.

De beleving vanaf de Afsluitdijk is puur en alleen gericht op het IJsselmeer. Wanneer men er overheen rijdt is de blik naar het IJsselmeer gericht. Een zicht op de achterliggende Waddenzee wordt vanaf de snelweg niet gegund. Alleen bij speciaal ingerichte parkeerplaatsen langs de Afsluitdijk wordt de bezoeker een blik gegund op de Waddenzee en wordt men geconfronteerd met het water aan weerszijden.

Door de ligging en de lengte biedt de dijk weinig recreatieve waarden. Het fietspad en de Europese wandelroute worden niet in grote getale gebruikt. Wel is er een kleine jachthaven met wat verblijfsrecreatie en een toeristisch punt met informatie over de aanleg van de dijk en een souvenirwinkel.

Houtribdijk

De ruim dertig kilometer lange Houtribdijk is voltooid in 1976 ten behoeve van het inpolderen van de Markerwaard. Omdat het project niet door is gegaan vormt het nu 'slechts' een belangrijke verbinding tussen de kop van Noord-Holland en het oosten en midden van Nederland.

Het noordelijk deel van de Houtribdijk doorsnijdt het Enkhuizerzand. Deze zandplaat heeft grote betekenis als foerageergebied voor watervogels. Aan de westkant van de Houtribdijk zijn enkele luwtedammen opgeworpen, waarachter zich natuur heeft ontwikkeld.

Het tracé van de N302 loopt voor een groot deel over de kruin van de dijk waardoor de automobilist een uniek panorama met een oneindige watervlakte aan weerszijde van de weg heeft. Bij helder weer is zowel de kust van West Friesland als de skyline van Amsterdam zichtbaar. De Houtribdijk verdeelt het vaargebied in het IJsselmeer en Markermeer. Hierdoor is het niet mogelijk om vrij over het water te bewegen en is men gebonden aan vaste vaarroutes en doorgangen (krabbersgat, houtribsluis)

Lorentzsluizen, Afsluitdijk

Zicht op Afsluitdijk

De Vlieter, Afsluitdijk

Midden op Afsluitdijk

Monument Afsluitdijk

Houtribsluis, Lelystad

Zicht op Enkhuizen en Enkhuizerzand, Houtribdijk

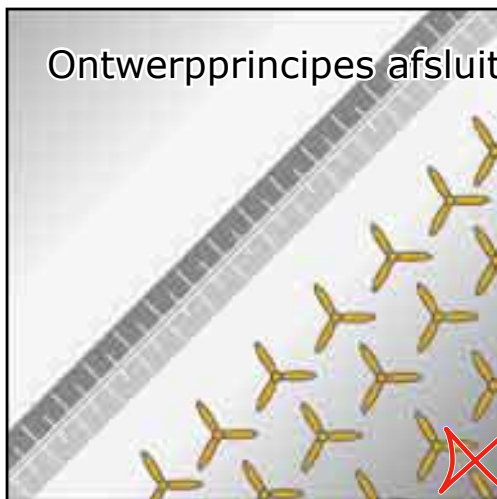

Dijk belemmert zicht op IJsselmeer, Houtribdijk

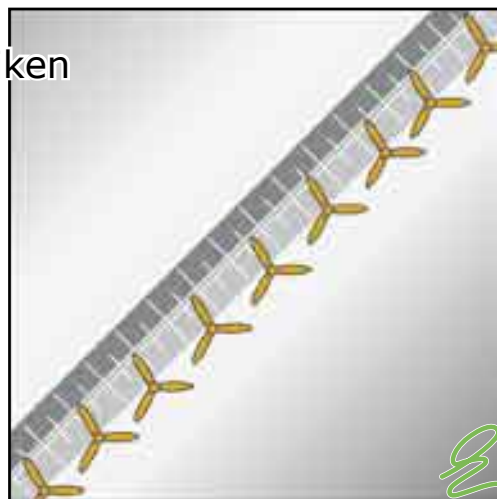

Zicht op Markermeer, Houtribdijk

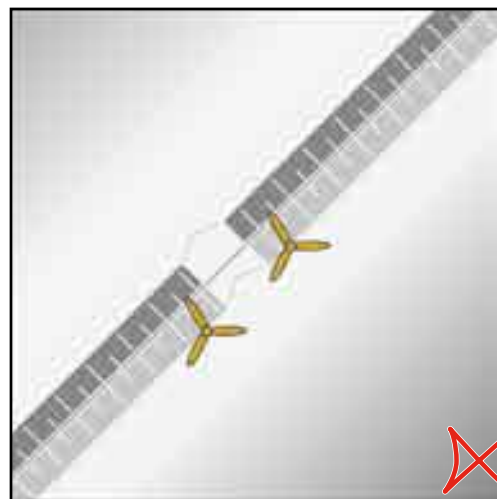
Ontwerpprincipes afsluitdijken

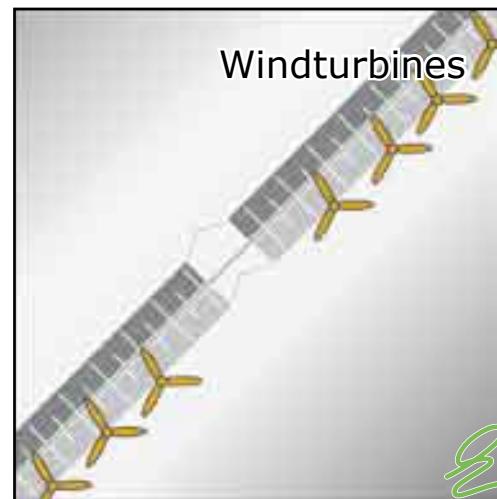
Windturbines voor de dijk

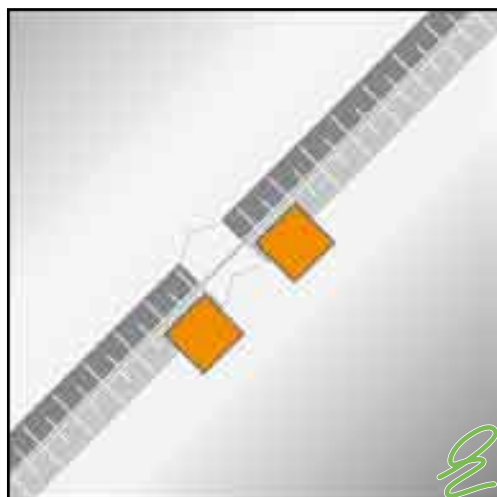
Windturbines regelmatig op de dijk

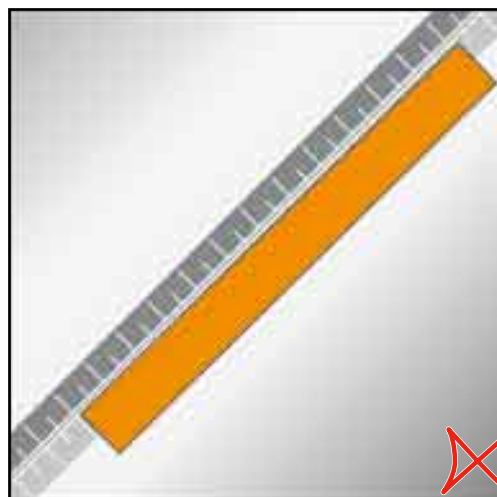
Markering sluis

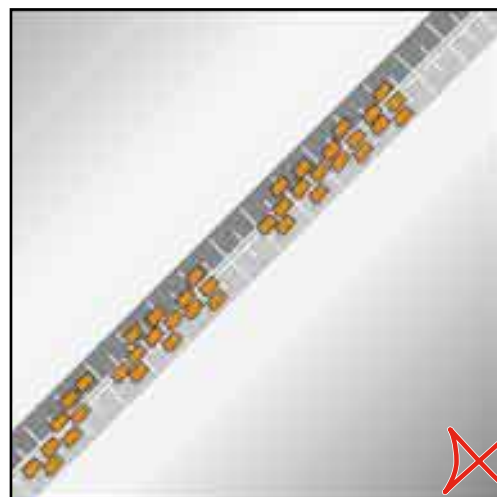
Onderbreking bij sluis

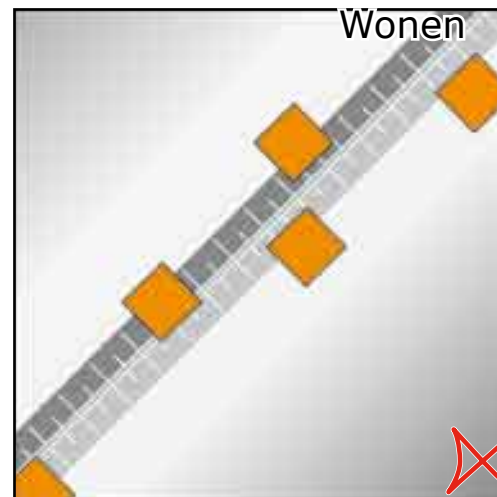
Grootschalige bebouwing als markering

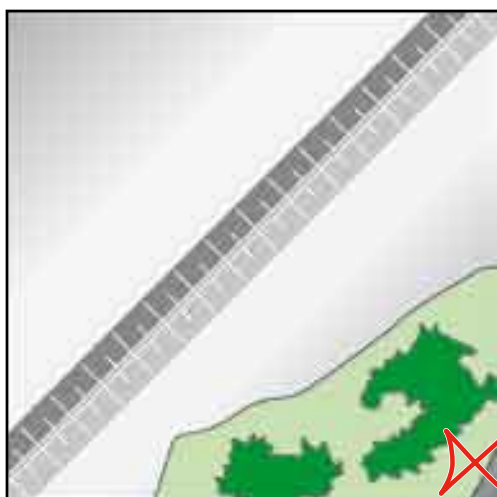
Grootschalige bebouwing op de dijk

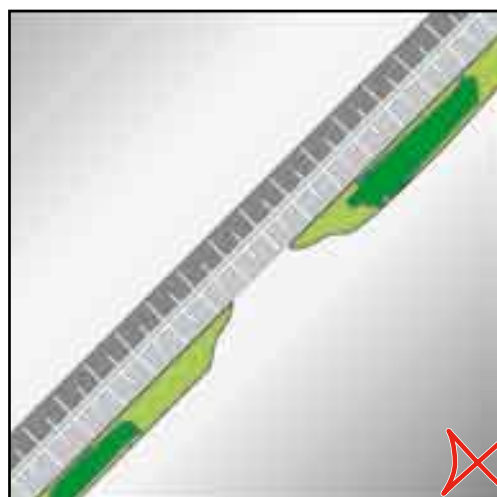
Kleinschalige bebouwing op de dijk

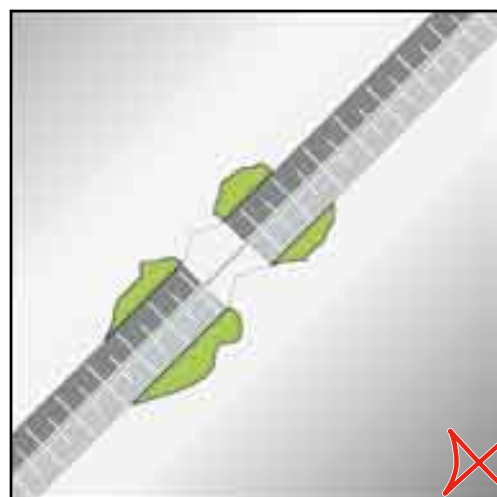
Onregelmatige bebouwing

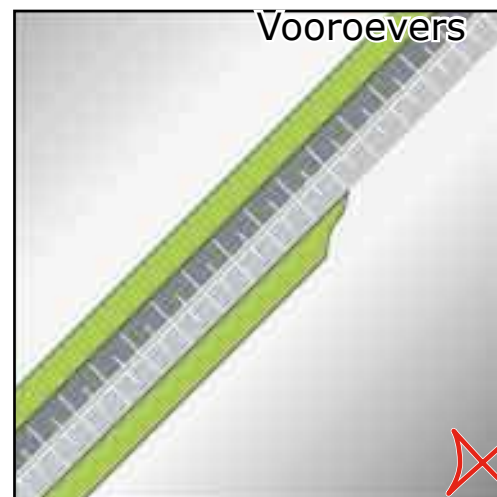
Groot beplant eiland voor de dijk

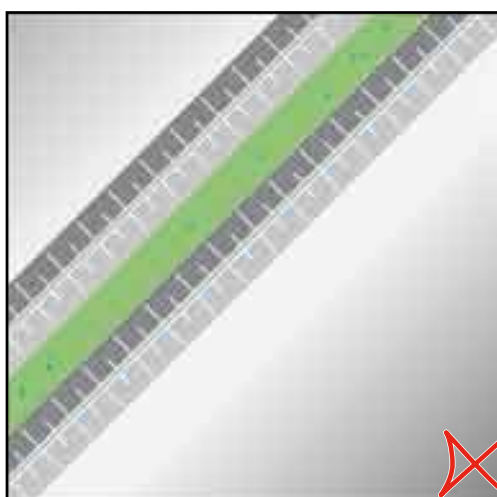
Begroeiing op de vooroevers

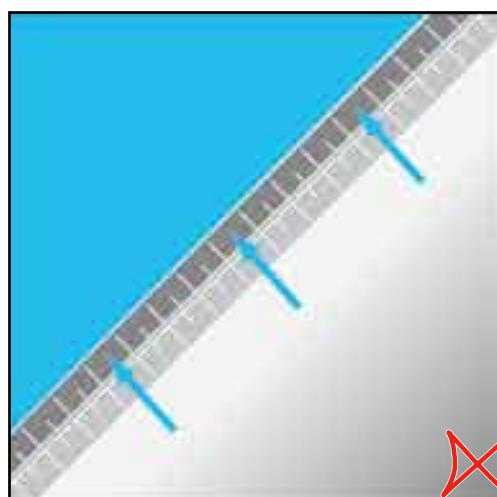
Vooroevers op markante punten

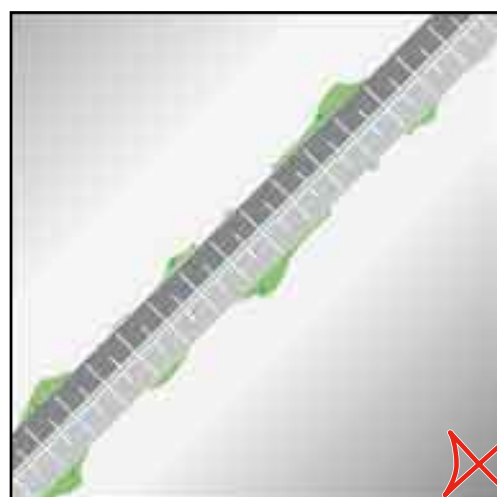
Rechtlijnige ondiepe vooroevers

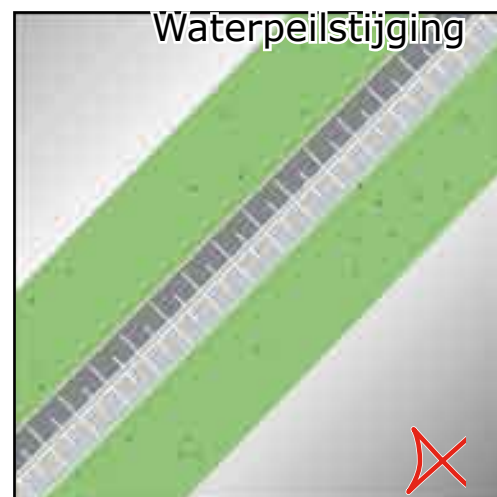
Tweede dijk achter de eerste dijk

Toestaan overslag over de dijk

Kleinschalige vooroevers voor de dijk

Grootschalige diepe vooroevers voor de dijk

3.6.3 Ontwerpprincipes Afsluitdijken

Karakteristieken

De dijken vormen de meest eenduidige kustidentiteit. De Houtribdijk en de Afsluitdijk zijn twee zeer langgerekte elementen met een zeer duidelijke hoofdfunctie; waterkering. Zij tonen de weidsheid van het IJsselmeer en de grootsheid van de Nederlandse inpolderingsdrift. Naast waterkeren is de grootste gebruiksfunctie infrastructuur.

Windturbines

Om de openheid in het IJsselmeergebied te handhaven dient men terughoudend te zijn met het plaatsen grote windparken op de afsluitdijken.

Wanneer er echter windturbines worden geplaatst, behoort het windpark ritmisch te zijn om zo de eenheid van het dijklichaam kracht bij te zetten en de openheid naast de dijk te benadrukken.

Daar waar zich sluizen of een markant punt in de dijk bevinden kan ervoor gekozen worden om een kleine onderbreking in het ritme aan te brengen en zo de doorgang aan te geven.

De windturbines dienen een heel duidelijke relatie met de dijk te hebben en bij voorkeur op de dijk geplaatst te zijn. Voor of achter de dijk vertroebelt het zicht over de weidse waterpartijen aan weerszijden.

Verstedelijking / Bebouwing

Langs de twee afsluitdijken is in eerste instantie geen bebouwing gewenst. De afsluitdijk heeft niet de functie van ontginningsbasis. Indien er toch bebouwing op een van de Afsluitdijken gewenst is dan kan een grootschaliger element geplaatst worden om een bepaald aspect te markeren.

Vooroevers / Eilanden

Voor de aanleg van vooroevers moet aangesloten worden bij de ontwerpprincipes die bij het nieuwe land besproken zijn. De vooroevers moeten rechtlijnig zijn en de rechte lijn van de dijk benadrukken.

Langs de dijk moet voorkomen worden dat het contact met het water verloren gaat. Begroeiing op de vooroevers is niet wenselijk omdat dan eveneens de relatie met het water onder druk komt te staan.

Waterpeilstijging / Dijkverbetering

De primaire functie van de dijken moet behouden en erfahrbaar blijven. Bij waterpeilstijging kan de dijk dat doen waar ze voor bestemd is; waterkeren. Ophogen van de dijk is daarbij de meest logische verbetering. Toepassing van vooroevers is in dat geval op grote schaal onwenselijk. Overslag van water is gevaarlijk voor het verkeer welke gebruik maakt van de dijken en ondermijnt tevens de primaire functie van de dijk. Aanleg van een tweede dijk naast de eerste dijk is wel een mogelijkheid maar ontkracht eveneens de dijk zijn primaire functie.

Eilandbrug over de IJssel bij Kampen

Intermezzo

Overgangen tussen de eerder genoemde kustidentiteiten en subkustidentiteiten zijn niet altijd zichtbaar. Een bodemkaart laat de grens duidelijk zien maar in het landschap gaan overgangen vaak geleidelijk.

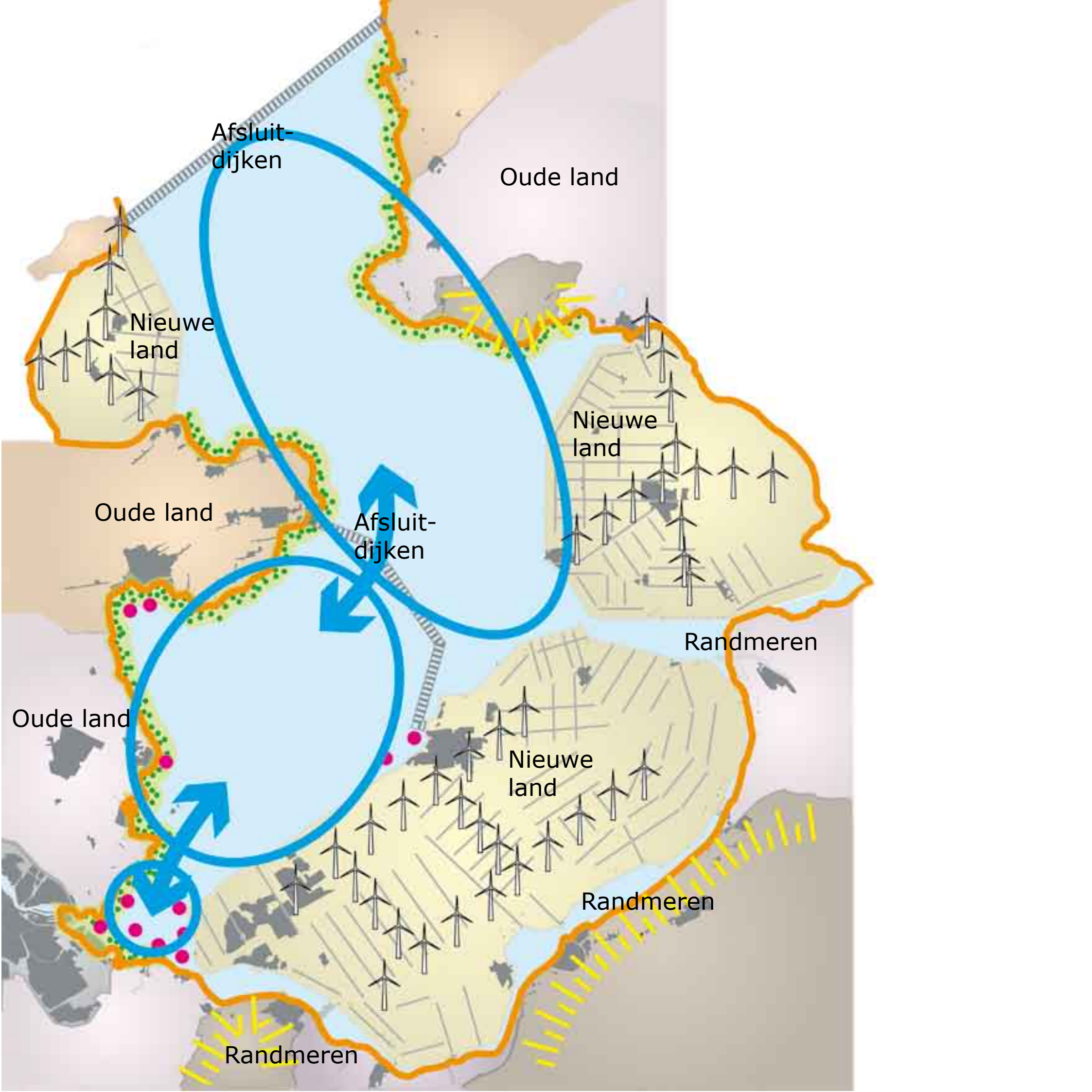
De meeste knooppunten zijn stedelijke of infrastructurele omgevingen. Veel duidelijke knooppunten bestaan uit oude zuiderzeesteden. Zij fungeerden als centra van en poort tot het achterland. Ook liggen steden vaak op de overgang tussen hoog en laag. Hierdoor zijn de overgangen tussen de stuwwallen en het lager gelegen land goed waarneembaar. De overgang van het oude land naar de nieuwe polders is vaak duidelijk waarneembaar door een abrupte overgang van verschillende landschapstypen. Om de Flevopolder te bereiken moet een van de Randmeren worden overgestoken. Hierdoor fungeren de bruggen als knooppunt.

Om meer inzicht te krijgen in de verschillen en overgangen tussen de kustidentiteiten zijn deze knooppunten apart weergegeven.

De volgende knooppunten worden onderscheiden:

1. Wieringen (Afsluitdijk-Wieringermeer)
2. Medemblik (Wieringermeer-West-Friesland)
3. Enkhuizen (West-Friesland-Houtribdijk)
4. Schardam (West-Friesland-Hoornsche hop)
5. Volendam (Hoornsche hop-Gouwee)
6. Marken (Gouwee-IJmeer)
7. Naarden (IJmeer-Utrechtse Heuvelrug)
8. Huizen (Utrechtse Heuvelrug-Gelderse vallei)
9. Harderwijk (Veluwezoom-Flevopolder)
10. Elburg (Veluwezoom-IJssel delta-Flevopolder)
11. Ramspolbrug (IJsseldelta-Noordoostpolder)
12. Lemmer (Noordoostpolder-Friese meren)
13. Sondel (Friese meren-Gaasterland)
14. Bakhuizen (Gaasterland-Friese meren)
15. Hindeloopen (Friese meren-Friese terpen)
16. Makkum (Friese terpen-Afsluitdijk)
17. Lelystad (Flevopolder-Houtribdijk)

4 Visie IJsselmeergebied

Kustidentiteiten

	Veen
	Klei
	Stuwwal
	Nieuwe land
	Amsterdam
	Afsluitdijken

Kansen

	Sequentie IJ-IJsselmeer
	Grens Zuiderzee
	Gradiënt
	Verkaveling

Ontwikkelingen

	Windturbines
	Buitendijks wonen
	Vooroevers

Verscheidenheid kustidentiteiten versterken

De landschappen die het grootste contrast vormen in het IJsselmeergebied zijn het oude en het nieuwe land. Het oude land kenmerkt zich door onregelmatige verkaveling, kromme lijnen, grillige kusten, hoogteverschillen en een rijke variëteit aan cultuurlandschappen. Het nieuwe land is rationeel opgezet en bestaat uit grootschalige rechte verkaveling, rechte wegen en een strakke kustlijn. Het is van essentieel belang deze sterke contrasten tussen oud en nieuw land te behouden en waar mogelijk te versterken.

Beleving weidsheid, rust en ruimte

De ruimtelijke sequentie van de afzonderlijke meren, 't IJ, IJmeer, Markermeer, IJsselmeer, Waddenzee en Noordzee is bijzonder. Deze sequentie kan alleen behouden blijven wanneer er geen grote ontwikkelingen in het IJsselmeergebied plaatsvinden. Daarom is het af te raden windparken in het water te plaatsen. Ook dient men terughoudend te zijn met grote buitendijkse bouwprojecten in het IJsselmeergebied. Zo kan ook de rust en ruimte, die het IJsselmeergebied eigen is, behouden blijven.

Versterken herkenbaarheid oude zuiderzeekust

De zuiderzeegeschiedenis is een belangrijke kwaliteit van het IJsselmeergebied. In de verschillende Zuiderzeesteden kan deze geschiedenis nog levendig ervaren worden. Door de relatie tussen het water en de Zuiderzeesteden te behouden en waar mogelijk te vergroten kan deze geschiedenis toonbaar gemaakt worden.

Bijzondere gradiënten

Langs de IJsselmeerkust zijn een aantal bijzondere gradiënten aanwezig. De Utrechtse Heuvelrug, De Veluwe en Gaasterland laten grote hoogteverschillen zien op korte afstand. Dit fenomeen moet behouden blijven en moet meegenomen worden bij toekomstige ontwikkelingen.

Ruimte voor nieuwe ontwikkelingen

Buitendijkse bebouwingsuitbreidingen behoren aan te sluiten bij de maat en schaal van de desbetreffende kustidentiteit. Voor de kusten van Amsterdam, Almere en Lelystad zijn bebouwingsuitbreidingen op een grotere schaal denkbaar. Voor de kust van bijvoorbeeld Hoorn kunnen zeer kleinschalige uitbreidingen komen.

Buitendijkse bouwen is in de Randmeren niet gewenst door het verkleinende effect op de open ruimtes. Kleinschalige uitbreidingen van bestaande nederzettingen, bijvoorbeeld bij Harderwijk, en verblijfsrecreatie zijn echter wel mogelijk.

Afsluitdijken

Oude land

Nieuwe land

Oude land

Afsluitdijken

Nieuwe land

Randmeren

Oude land

Nieuwe land

Randmeren

Randmeren

Kustidentiteiten

- Oude land (stuwwal / klei)
- Oude land (veen)
- Nieuwe land
- Randmeren (stuwwal)
- Randmeren (veen)
- Afsluitdijken

Windturbines

- Windturbines

Buitendijks wonen

- Modern (grootschalig)
- Authentiek (kleinschalig)
- Op dijk

Natuur

- Vooroevers / eiland

Dijkverbetering

- Ophogen dijk
- Ophogen Afsluitdijk
- Toestaan overslag
- Vooroevers als golfbrekers
- Tweede dijk

Kansen voor vooroevers

Vooroevers hebben een tweeledig doel. Voor dijkversterking zijn ze een goede maatregel om golven te breken en zo de druk op dijken te verlichten. Ook zijn vooroevers waardevol voor natuurontwikkeling. Vooroevers kunnen voor beide doelen dienen maar ook alleen voor natuurontwikkeling worden aangelegd naast een andere maatregel voor dijkversterking. Voor het oude land kunnen vooroevers bijdragen leveren aan de grote variatie aan land-water overgangen. Ze dienen aan te sluiten bij het kleinschalige en afwisselende karakter van het landschap. Bij de Randmeren dient men terughoudend te zijn met het aanleggen van vooroevers en eilanden aangezien ze beide kusten met elkaar kunnen verbinden.

Kansen voor windenergie

Gebieden die het meest geschikt zijn voor concentratie van windturbines zijn de nieuwe polders zoals de Flevopolder en Wieringermeer. Windturbines passen qua maat en schaal in deze landschappen en kunnen met regelmatige lijn en cluster opstellingen de verkaveling en lange strakke lijnen accentueren. Het oude land is veelal open van karakter en heeft een onregelmatige verkaveling. Om deze openheid te handhaven en karakteristieke landschappen en dorps- en stadsgezichten te behouden zijn windparken hier niet gewenst. Windturbines op het water worden afgeraden. Naast het verkleinen van het contrast tussen land en water, verkleinen turbines in het IJsselmeergebied de open ruimte.

Dijkverbetering

Dijkverbeteringen zijn nodig ter bescherming van het achterland tegen peilstijging. De vier maatregelen zijn ophoging van dijken, toestaan van overslag, vooroevers als golfbrekers en een tweede dijkkring (compartimentering). Bij de keuze van het type maatregel is het van belang dat de maatregel aansluit bij de geschiedenis en karakter van het landschap.

Het nieuwe land bestaat uit grote gebieden die in een keer zijn ingepolderd. Om de strakke scheidingslijn tussen land en water te behouden en het technische karakter van de drooglegging te versterken is het ophogen van dijken in deze landschappen een gepaste maatregel. Ook bij de afsluitdijken is het gewenst de primaire functie van de dijk te behouden: waterkering. Ophogen van de dijk is hier de meest logische keuze.

Het toestaan van overslag over de dijk is een gepaste maatregel in Waterland. Overslag benadrukt hier de geschiedenis van afgeslagen veen en de totstandkoming van dieën.

In landschappen die gevormd zijn door in- en aanpolderingen en bestaan uit meerdere dijkkringen zijn oeverlanden en compartimentering gepaste oplossingen tegen het stijgende waterpeil, bijvoorbeeld het Friese terpen landschap en de IJsseldelta.

Vogelkijkhut bij Doornspijk

Extra

Vergelijking kernkwaliteiten IVIJ

De in dit rapport behandelde kernkwaliteiten wijken iets af van de eerder benoemde kernkwaliteiten in het rapport Integrale Visie IJsselmeergebied 2030, Kernkwaliteiten in beeld (IVIJ) van het RIZA (2001). Naast een andere naamgeving voor verschillende kernkwaliteiten is er een ander soort ordening gebruikt om de kwaliteiten aan op te hangen. In het IVIJ rapport zijn de kernkwaliteiten opgehangen aan drie thema's namelijk: natuurlijke rijkdom, cultuur en horizon. Deze thema's komen in belangrijke mate overeen met de in dit rapport genoemde lagen van natuurlandschap, cultuurlandschap en beleving.

In dit rapport is ten opzichte van IVIJ een extra thema toegevoegd: stadslandschap. Het stadslandschap beschrijft de stedelijke invloedssfeer bestaande uit wonen, infrastructuur en recreatie. Stadslandschap, cultuurlandschap en natuurlandschap kunnen gezien worden als de lagen waarin het landschap is opgebouwd. Beleving is geen landschappelijke laag maar omschrijft hoe het huidige landschap ervaren wordt.

Per thema zijn kernkwaliteiten onderscheiden. Ook hierin zijn duidelijke parallelen tussen de verschillende rapporten. Onderstaand schema laat zien hoe de oorspronkelijke kernkwaliteiten zoals die benoemd zijn in het IVIJ rapport zijn te herleiden tot de in dit rapport benoemde kernkwaliteiten. Een aantal afzonderlijke kernkwaliteiten uit IVIJ zijn in deze rapportage teruggebracht onder een enkele kernkwaliteit.

Naast de kernkwaliteiten benoemd in het IVIJ rapport is er een aantal nieuwe toegevoegd. Voor de kernkwaliteiten vallend onder de kapstok van stadslandschap gaat het hierbij om: stad en dorp aan het water, waterrecreatie en attractieve kust. Onder het thema beleving betreft het de kwaliteit landmarks en silhouetten.

IVIJ (2001)		Ruimtelijke kwaliteit IJsselmeergebied (2007)
Natuurlijke rijkdom		
Water	↔	Binnendijks – buitendijks
Natuurlijk substraat (geologie / bodem / reliëf)	↔	Land/waterovergangen
Beleving van flora en fauna	↔	Natuurgebieden
Cultuur		
Zuiderzeehistorie	↔	Zuiderzeehistorie + Variatie aan cultuurlandschappen
IJsselmeerpolderhistorie	↔	
Natuurlijke waterkering, Zuiderzeedijken en overige staatkundige werken	↔	Zuiderzeehistorie
Scheepvaart en visserij	↔	
Horizon		
Openheid	↔	Weidsheid en leegte
Ruimte	↔	
Duisternis	↔	Rust en duisternis
Rust en stilte	↔	
		Landmarks en silhouetten
Stadslandschap		
		Stad en dorp aan het water
		Waterrecreatie
		Attractieve kust

't Mirnster Klif in Gaasterland

Literatuurlijst

Bosch Slabbers Landschapsarchitecten,
Ruimtelijke kwaliteit Markermeer IJmeer,
Arnhem, 2008

Ministerie van Landbouw, Natuur
en Voedselkwaliteit, *Natura 2000*
doelendocument, 2006

Ministerie van Verkeer en Waterstaat, *In-
tegrale Visie IJsselmeergebied 2030, Kern-
kwaliteiten in beeld*, 2001

Vlug & Partners, *Het landschap van het IJ-
sselmeergebied*
Fase 1: Een onderzoek naar de kernmerken
*van het IJsselmeerlandschap en de waar-
dering daarvan in het kader van WINBOS*,
Lelystad, 1999

Vlug & Partners, *Het IJsselmeer of minder,
Het landschap van het IJsselmeergebied.*
Fase 2: Een landschapsvisie en een toetsing
van de WINstrategieën en maatregelen in
het kader van WINBOS, Lelystad, 2000

Waterrecreatie Advies, stichting
Waterrecreatie IJsselmeer en Randmeren,
Samen meer IJsselmeer, visie recreatie en
natuur, 2000

